GENDER EN DUURZAME

VREDE

2019 Nummer 3

Verzoening

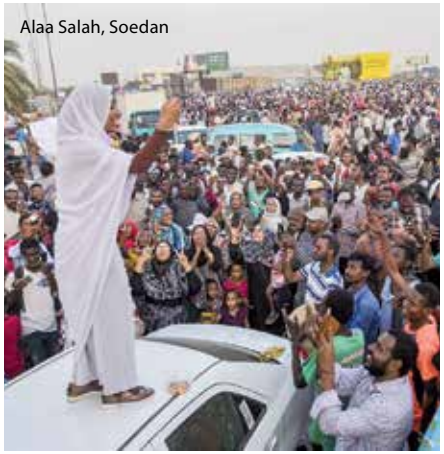
Alaa Salah, Soedan

3 REDACTIE **Verzoening**

4 **Onderhandelen en bemiddelen als instrument voor het oplossen van conflicten**

8 **Het belang van verzoening bij vredesopbouw**

12 INTERVIEW **Araa Al Jaramani, Wat tussen vrouwen en mannen gebeurt is de kern**

14 **Buurtbemiddeling**

17 **De wapens neer**

18 INTERVIEW **Janine Tijhoff, Ik ben geen vredesheld**

21 **Joke Feitsma en de jas van de verbeelding**

22 **De waarde van Waarheid- en Verzoeningscommissies**

26 **Liefde in tijden van revolutie**

30 **Eerste WILPF-congres in Afrika**

33 COLUMN **Het verhaal van Jozef**

34 **Kunst als middel**

36 **Wapens op de Biënnale van Venetië**

38 **Ervaringen met bemiddeling in Soedan**

41 COLUMN **'Can I give you a hug, please'?, Caro Bonink**

42 INTERVIEW **Amy Besamusca, Traumaverwerking en verzoening na genocide**

47 **Techniek en sociale binding helpen bij verzoening**

48 **Zuivering als begin van verzoening**

Door mensen te vergeven, ben je in staat het verleden achter je te laten en er ontstaat ruimte om je te richten op de toekomst en het hier en nu. De uitspraken over vergeving in dit nummer geven daarop een nieuwe kijk.
De citaten komen van de volgende site:
https://www.mynd.nu/author/lisa-hekman/

'Vergeef je vijanden altijd – ze vinden niks zo irritant'
Oscar Wilde

Verzoening

De kogel is door de kerk: voor u ligt het laatste nummer van het tijdschrift Gender en Duurzame Vrede. Na twee jaar en acht nummers zijn er onvoldoende betalende abonnees om het blad financieel levensvatbaar te maken. De doelstelling van de redactie, om eraan bij te dragen dat het werk voor vrouwen, veiligheid en vrede breder zichtbaar wordt in Nederland, is niet minder relevant dan toen we begonnen. Maar met te weinig abonnees is de conclusie onontkoombaar: er is niet voldoende draagvlak om de uitgave van dit blad te rechtvaardigen. Het was iedere keer weer spannend wanneer een nieuw nummer was uitgekomen, of er geld zou zijn voor het volgende nummer.
Met kunst en vliegwerk kregen we dat steeds net voor elkaar, maar dit is geen basis waarop we door willen gaan. Ondanks de enthousiaste maar onbetaalde inzet van de vijf vaste redactieleden en met steun van vele incidentele, eveneens onbetaalde medewerkers, moeten we het bijltje erbij neerleggen.
De acht nummers die we hebben geproduceerd (en die niet snel verjaard zijn) blijven toegankelijk voor alle geïnteresseerden op de website www.vrouwenenduurzamevrede.nl.
Dit is een treurig moment voor ons. De één zit regelmatig met tranen in haar ogen, de ander schrijft met buikpijn dit afscheidsredactioneel, maar zeker is dat we alle vijf op eigen wijze doorgaan met activiteiten die de strijd van vrouwen voor gelijke rechten, vrede en veiligheid ondersteunen. Intussen hebben we veel geleerd over de verschillende thema's die we in de spotlight hebben gezet en met name over de rol van vrouwen in conflictsituaties en vredesprocessen.
Er is ook goed nieuws. Eén van de partnerorganisaties van het Platform Vrouwen en Duurzame Vrede, WO=MEN, heeft een journaliste aangetrokken die de komende tijd regelmatig interviews zal publiceren in De Groene Amsterdammer over dezelfde thematiek die wij onder de aandacht hebben gebracht. Dat betekent dat het onderwerp, zij het in een andere vorm, een groter publiek zal bereiken en dat is alleen maar toe te juichen. Dat maakt het iets makkelijker voor ons als redactie om ons te verzoenen met de opheffing van Gender en Duurzame Vrede.

VERZOENING, dat is het thema van dit laatste nummer.
We belichten in het hoofdartikel de verschillende methodes die kunnen bijdragen tot verzoening na beëindiging van een (gewapend) conflict. We kijken naar een brede scope van verzoeningsinitiatieven, van buurtbemiddelaars in Nederland tot de training van lokale vrouwelijke leiders in Soedan om conflicterende stammen tot een vergelijk te brengen. En we geven aandacht aan de rol van kunstenaars in het tot stand brengen van dialoog en verzoening.
De redactie dankt iedereen die de afgelopen twee jaar heeft meegewerkt aan de productie van dit blad, VAN HARTE!

Elma Doeleman

Onderhandelen en bemiddelen als instrument voor het oplossen van conflicten

Een training voor Afrikaanse vrouwen

Op een zonnige dag in augustus stappen we het statige pand van instituut Clingendael binnen. We gaan in gesprek met Mara van der Meer, trainer en onderzoekster aan instituut Clingendael.

Zo formeel als het gebouw oogt, zo ontspannen en betrokken is het gesprek met Mara. Net terug uit Somalië van een training met parlementariërs en in voorbereiding op een training in Nigeria met veehouders en boeren[1], verlegt ze moeiteloos de focus naar de training aan Afrikaanse vrouwelijke mediators. De vijfde versie van deze tweeweekse training *Onderhandelen en Mediation als instrument voor het oplossen van conflicten*, vond plaats in juni 2019.
We spreken over de deelneemsters aan de training, over de training zelf en over bemiddelen als instrument bij conflicten.

De Afrikaanse deelneemsters

Uitgangspunt voor de training is dat de bijdrage van vrouwen in het proces van conflictoplossing eerlijk en noodzakelijk is in het tot stand komen van duurzame vrede. Zoals dit ook staat in de VN Resolutie 1325.
De 18 vrouwen in de training van afgelopen juni kwamen uit heel Afrika: Zuid-Afrika, Egypte, Oeganda, Ghana, Ethiopië, Kenia. Allemaal met ervaring in mediation.
Zoals deze deelneemster beschrijft: "Ik was in de Nakivale vluchtelingennederzetting, een district in Oeganda, waar vluchtelingen uit voornamelijk Burundi, Rwanda en Zuid-Soedan in erbarmelijke omstandigheden leven. Tot mijn grote verbazing bleef, zelfs in hun gemeenschappelijke situatie als vluchteling, de afschuwelijke etnische verdeeldheid onder hen vaak oplaaien met tragische gevolgen. Het doel van mijn bezoek was onder andere de omvang van de conflicten tussen de verschillende etnische groepen te beoordelen en verslag uit te brengen met het oog op het ontwerpen van strategieën om met deze etnische conflicten om te gaan."
"Ik was betrokken bij bemiddeling en onderhandelingen over vrede bij botsingen tussen stammen in Kenia", vertelt Mara. "Dit was tijdens de strijd tussen de veehouders van de oostelijke regio van Kenia, de Masai en de Moran-gemeenschappen. We hebben 192 gezinnen verzoend door tussen hen te bemiddelen. We bereikten dit door de oorzaken te onderzoeken waarom ze hun buurgemeenschap bestreden, huisdieren stalen en hun vrouwen en kinderen doodden. Ze waren verbitterd omdat ze vroeger met de naburige stammen het land, de meren en rivieren deelden, maar sommige stammen die nu als hun eigendom claimden en vonden dat ze het recht hadden alleen hun eigen dieren daar te laten grazen. We bemiddelden tussen de twee gemeenschappen en leerden ze over gedeelde gemeenschapsbronnen en ze leven momenteel vreedzaam."

De training

De trainers van Clingendael hebben een eigen training ontwikkeld. Wezenlijk in de training zijn alle ervaringen die vrouwen zelf hebben met mediation. Het gaat er niet om vrouwen kant en klare formats mee te geven of theorieën te onderwijzen, die voorbijgaan aan de tradities van henzelf in het omgaan met conflicten. Maar de focus ligt op het aanleren van vaardigheden. Omdat situaties waarin vrouwen leven en werken verschillen in complexiteit en inhoud en ook de vaardigheden en ervaringen van de vrouwen zelf verschillen. Uitwisseling en leren van elkaar is essentieel.
Een eerste onderdeel van elke training is inzicht in onderhandelingsprocessen. Omdat mediation gaat om het faciliteren van onderhandelingen. Daarom oefenen de vrouwen tijdens de training ook met onderhandelen, om zo de verschillende rollen te herkennen, om het gedrag van onderhandelaars te be-

Wat is Mediation

We kennen in Nederland vormen van mediation zoals bij echtscheidingszaken en arbeidsgeschillen en zoals elders in dit nummer beschreven, als buurtbemiddeling. In de training met Afrikaanse vrouwen gaat het om conflicten over landrechten of conflicten tussen dorpen of clans.
Bemiddelen is actief handelen tussen mensen die in een conflict zijn om hen te ondersteunen om tot een overeenkomst of tot verzoening te komen
Bemiddeling is een proces waarin groepen die een conflict hebben met elkaar vrijwillig een derde partij inschakelen om hen te ondersteunen tot een overeenstemming te komen. En dan gaat het erom dat de uiteindelijke overeenkomsten voor alle partijen acceptabel zijn. En dat partijen zich ook na de mediation aan de afspraken houden.
De mediator speelt een belangrijke rol bij het verminderen van spanning tussen groepen, bij het zichtbaar maken van gemeenschappelijke belangen en bij het zoeken naar gemeenschappelijke en soms heel nieuwe oplossingen.
Zeker in een langdurig mediation proces speelt de mediator een rol in het verbeteren van de communicatie van groepen.[2]

grijpen en de psychologie erachter. En ook om zelf de druk te ervaren die je kunt voelen als onderhandelaar. Vervolgens worden in de training verschillende mogelijke modellen voor een mediationtraject aangereikt.

Thema's van de oefeningen zijn bijvoorbeeld:
■ Inclusiviteit; zitten alle betrokkenen daadwerkelijk om de tafel of zijn alleen degenen die direct in conflict zijn uitgenodigd. De achterban is noodzakelijk om te garanderen dat alle betrokkenen het eens zijn met de uitkomst van de bemiddeling.
■ Verwachtingsmanagement; als mediator ben je niet altijd verantwoordelijk voor de oplossing van het complete conflict, maar soms voor een gedeelte ervan; dat betekent dat je geen verkeerde verwachtingen moet wekken.
■ Ontwerp van een mediationtraject. Het gaat erom die vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn om binnen de specifieke context van elke deelnemer een mediationproces in gang te zetten, zoals hoe leg je het eerste contact? Hoe kom je als mediator aan je mandaat? Waar en waarover zal worden gesproken?
■ Omgaan met weerstand. Iedere mediator zal soms met weerstand om moeten gaan en dit geldt zeker ook voor vrouwen. Hoe zorg je ervoor dat de conflictgroepen de mediator vertrouwen? Hoe kan verbale en non-verbale communicatie hieraan bijdragen? En wat doe je als er openlijk weerstand wordt getoond?

Mara vertelt over de afgelopen training in juni: "Het was een indrukwekkende ervaring om gedurende twee dagen Betty Bigombe in de groep te hebben, de voormalige hoofdmediator in de gesprekken tussen de regering van Oeganda en de Lord's Resistance Army. Het was fascinerend te horen hoe het haar lukte, vrouw, klein van postuur, als een verrassingsverschijning, niet provocerend, de enorme Cooney aan de onderhandelingstafel te krijgen. Ze deelde wat ze had geleerd en gaf praktische tips aan de Afrikaanse deelneemsters."
Mara vervolgt dat de afgelopen jaren de groep vrouwen die deelneemt aan de training steeds duidelijker bestaat uit vrouwen die niet alleen zelf ervaring hebben als mediator, maar ook dichtbij de groepen staan die ze ondersteunen. "Dit heet 'inside mediation' en is tegengesteld aan het invliegen van mediators van buiten. Voordelen zijn dat de vrouwen vertrouwen wekken en kennis van en begrip hebben voor de situatie. Vaak spreken ze ook de taal. En na een deal gaan ze niet weg. Want het einde van een bemiddelingsproces is vaak het begin van een opbouwproces van wederzijds vertrouwen. Nadelen kunnen zijn dat ze als mediator mogelijk te dicht op één partij zitten. En minder toegang hebben tot externe financiering."
Mediators kunnen ook een belangrijke rol spelen bij preventie van conflicten. Daarin kan de rol van vrouwen essentieel zijn. Zij hebben en krijgen meestal veel informatie, zodat groepen om de tafel kunnen gaan zitten voordat het conflict uitbarst.

Clingendael - Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen - is een denktank en academie voor internationale zaken dat wil bijdragen aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld (sinds 1983). Clingendael-deskundigen verrichten beleidsgerichte analyses en doen onderzoek naar strategische internationale vraagstukken. En ze bieden beleidsaanbevelingen via publicaties, congressen en de media. Clingendael is een opleidingsinstituut voor diplomaten. En de Clingendael Academy is een groot trainingscentrum waar uiteenlopende trainingen worden gegeven, zoals in onderhandeling, institutionele ontwikkeling, strategisch denken, economische en duurzame ontwikkeling, internationale veiligheid.

Hoe gaat het verder na de training

De training wordt gegeven in samenwerking met en in opdracht van de organisatie FemWise, onderdeel van de African Union. Clingendael ondersteunt FemWise, dat sinds 2017 bestaat, in de opbouw van de organisatie. Hoe zet je een instituut op, hoe maak je een database van mediators en hoe ontwikkel en bewaak je de kwaliteit van de mediators.
Clingendael zelf evalueert de trainingen, onder meer d.m.v. steekproefsgewijze interviews achteraf.
Een opvallend gegeven dat naar voren komt bij evaluatie van trainingen is het verschil tussen mannen en vrouwen. Voor de training voelt 71% van de mannen en 50% van de vrouwen zich zeker over een bepaalde vaardigheid, bijvoorbeeld 'in staat zijn een training inclusief te maken'. Na de training voelen ze zich even zeker, namelijk 92 %. Het zelfvertrouwen van vrouwen groeit dus enorm tijdens de trainingen, dubbel zoveel als dat van mannelijke deelnemers.
Elke trainingsgroep maakt een WhatsApp groep aan. En er zijn regionale netwerken door de verschillende groepen heen. Twee jaar geleden was er een grote bijeenkomst van vrouwelijke mediators in Egypte. En de African Union is van plan dit weer te organiseren.

Annette Bool en Mekka Abdelgabar

1 Gebaseerd op Informatie van Judith van den Boogert, Clingendael
2 Ook in dit bemiddelingstraject in Nigeria zijn vrouwen betrokken. Bijvoorbeeld een vertegenwoordiger van de vrouwenvleugel van de Hausa-gemeenschap. Ze is verantwoordelijk voor het creëren van bewustzijn over conflicten, vroegtijdig waarschuwen, preventie en matiging onder de Hausa-gemeenschappen. Ze is een pleitbezorger voor vredesopbouw en ze is hoofd van het Agency for Grassroots Development (AFGRADE), een NGO die is opgericht om onder andere vredesopbouw te bevorderen door actieve geweldloosheid en door vroegtijdig waarschuwen.

Het belang van verzoening bij vredesopbouw

Hoe kan duurzame vrede worden vormgegeven na een periode van oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen? Een belangrijk begrip hierbij is *transitional justice*. Kerndoelen van *transitional justice* zijn gerechtigheid, verzoening, waarheidsvinding, herstel, vrede, het voorkomen van herhaling en het tegengaan van straffeloosheid.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken/Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (AIV/CAVV) schreef hierover in 2009 een zeer relevant advies. Zij is van mening dat per situatie moet worden gezocht naar de juiste combinatie van middelen, zoals strafrechtelijke vervolgingen, waarheidscommissies en herstelmaatregelen. Wij kijken hoe vrouwen een rol spelen – of zouden moeten spelen – bij processen van *transitional justice.*

Vrede kan niet worden bereikt zonder te onderhandelen met degenen die zich aan mensenrechtenschendingen schuldig hebben gemaakt. Uitgangspunt van het begrip *transitional justice* is dat een gewelddadig verleden verwerkt moet worden om een stabiele, vreedzame toekomst te kunnen opbouwen. Winston Churchill zei het al: "We cannot say 'the past is the past' without surrendering the future". Wat wellicht nieuw is aan de invulling die vandaag de dag aan dit uitgangspunt wordt gegeven, is de welbewuste zoektocht naar de meest geeïgende combinatie van mechanismen die de meeste kans biedt op een succesvolle overgang naar een staat van gerechtigheid en duurzame vrede. Vervolgingen, waarheidscommissies, amnestie-regelingen, lokale mechanismen, herstelmaatregelen en institutionele hervormingen vullen elkaar aan en het ene mechanisme werkt vaak niet afdoende zonder ook andere toe te passen. De lokale context bepaalt in hoge mate welke processen het meest succesvol zullen zijn en de aanpak zal dus per situatie verschillen.

Het begrip *transitional justice* kwam voor het eerst tot ontwikkeling in de jaren '80 en '90, toen landen als Bolivia, Zuid-Afrika en Bosnië perioden van transitie doormaakten. In veel van deze landen was sprake van vrede, een zekere mate van (economische) stabiliteit, controle van de staat over het eigen grondgebied, en de politieke wil om het verleden onder ogen te zien – randvoorwaarden die ertoe bijdroegen dat *transitional justice* in de betreffende landen mogelijk was.

Vandaag de dag wordt het begrip in toenemende mate aangewend met betrekking tot fragiele staten, waarin veelal gewapende conflicten hebben plaatsgevonden, of nog steeds plaatsvinden. Bovengenoemde randvoorwaarden zijn in deze staten niet aanwezig. Om toch processen van *transitional justice* tot stand te brengen is niet eenvoudig en vereist een andere aanpak dan in de eerdergenoemde landen. Hierbij moet voor ogen worden gehouden dat internationale (strafrechtelijke) processen *transitional justice* op nationaal niveau kunnen bevorderen, maar niet volledig kunnen vervangen.

Met de instelling van verschillende straftribunalen en de oprichting van het Internationaal Strafhof heeft het internationaal strafrecht de afgelopen decennia een grote vlucht genomen. De internationale gemeenschap heeft hiermee een duidelijk signaal afgegeven dat daders van ernstige internationale misdrijven niet straffeloos mogen blijven. Voor processen van *transitional justice* is deze ontwikkeling van groot belang.

De praktijk: effectiviteit en legitimiteit

Transitional justice is een integraal onderdeel van vredesopbouw. Zonder maatregelen te nemen tegen verdachten van ernstige oorlogsmisdrijven, is het moeilijk om een goede start te maken met het rechtsherstel en om het vertrouwen van de bevolking in de rechtsstaat te (her)winnen. De vraag naar de verhouding tussen arrestatiebevelen en vredesprocessen is actueel. Het veelgehoorde dilemma 'vrede versus gerechtigheid' lijkt echter weinig recht te doen aan de feiten. Hoewel sommige actoren stellen dat arrestatiebevelen vredesprocessen in de weg staan, lijkt dit vooral een politieke argumentatie; vredesprocessen worden vaak om andere redenen ernstig bemoeilijkt, aldus de Adviesraad.

Vrouwen, kinderen, ouderen, gehandicapten en etnische of religieuze minderheden worden nog te vaak vergeten, zowel bij vredesonderhandelingen als bij de vormgeving van *transitional justice* mechanismen. Meer aandacht voor de specifieke ervaringen van vrouwen en kwetsbare groepen leidt niet alleen tot meer rechtvaardige, maar ook tot meer effectieve processen.

Daarnaast is meer aandacht voor traumaverwerking en beeïndiging van de geweldscyclus van belang om de gevolgen van de grove en massale schendingen van de mensenrechten aan te pakken. Dit kan ook een preventief effect hebben ten aanzien van de toekomst. Ook dient er aandacht te zijn voor de sociaal-economische wederopbouw van een land, onder meer het recht op onderwijs, gezondheidszorg of huisvesting.

Om tot consensus te komen voor het bereiken van vrede, kan het nodig zijn om niet direct tot strafrechtelijke vervolging over te gaan. Voor het succes van *transitional justice* is het essentieel om aandacht te besteden aan de volgorde waarin de verschillende mechanismen worden toegepast.
Het is van groot belang dat de toe te passen mechanismen brede steun van verschillende bevolkingsgroepen genieten. Legitimiteit is geen gegeven, maar wordt versterkt door consultaties van de groepen, heldere communicatie en de opbouw van vertrouwen. De internationale gemeenschap kan hierbij een constructieve rol spelen, mits zij gecoördineerd optreedt, aansluit bij de politieke realiteit en de vraag vanuit het land in kwestie komt. Ook aan de onderliggende oorzaken van conflicten (wapenhandel, uitspelen van economische belangen, opereren van buitenlandse bedrijven) moet aandacht worden besteed.
De bovengenoemde doelen van *transitional justice* vergen een samenspel van mechanismen. De praktijk leert het volgende over die afzonderlijke mechanismen.

Amnestieregelingen
Amnestieprocessen spelen vaak een rol in vredesonderhandelingen; amnestie geldt dan als de prijs voor duurzame vrede, of in ieder geval stabiliteit. De vraag is in hoeverre dit mechanisme recht doet aan de behoefte van slachtoffers aan vergelding. Algemeen geldt dat amnestieregelingen weliswaar soms op nationaal niveau nodig kunnen worden geacht om stabiliteit te garanderen, maar dat de bijdrage aan gerechtigheid en daarmee duurzame vrede sterk afhangt van de vormgeving.

Lokale mechanismen
De toegevoegde waarde van traditionele rechtspleging ligt vooral in het aansprakelijk houden van verdachten die relatief weinig verantwoordelijkheid droegen en in de potentiële bijdrage aan verzoening en sociale reconstructie op lokaal niveau. 'Traditioneel' moet evenwel niet betekenen dat teruggevallen wordt op bestaande machtsverhoudingen. Juist bij dit type rechtspraak is het van belang dat ook ervaren vrouwen en leden uit minderheidsgroeperingen een rol spelen.

Herstelmaatregelen
Dit is een vorm van *transitional justice* die vaak te weinig aandacht krijgt. Slachtoffers vinden de teruggave van eigendom en andere materiële en symbolische vormen van erkenning van het ondergane leed vaak belangrijker dan het afleggen van rekenschap. Welke vormen van herstel slachtoffers prefereren, varieert. Het is belangrijk aandacht te schenken aan de specifieke behoeften van vaak vergeten groepen als vrouwen, kinderen, ouderen, gehandicapten en etnische en religieuze minderheden.

'Slachtoffers vinden de teruggave van eigendom en andere materiële vormen van erkenning vaak belangrijker dan het afleggen van rekenschap'

Aanbevelingen
De AIV/CAVV legt de nadruk op het 'juridisch kader' rondom *transitional justice*. Internationale verplichtingen zijn mede bepalend voor de politieke keuzes in dit verband. Vast staat dat de vormgeving van *transitional justice* moet plaatsvinden binnen het kader van de universele mensenrechten, en rekening moet houden met de ondeelbaarheid van deze rechten. Zo moeten herstelmaatregelen zowel gericht zijn op herstel van schendingen van burger- en politieke rechten als op herstel van schendingen van sociaal-economische rechten.
De zogenaamde *Responsibility to Rebuild*, in 2005 door de Algemene Vergadering van de VN aanvaard, is relevant voor processen van *transitional justice*. Het geeft de internationale gemeenschap de verantwoordelijkheid om de helpende hand te bieden en te voorzien in steun bij herstel, wederopbouw en verzoening, daar waar staten zelf niet (voldoende) in staat of van zins zijn om dit na beeindiging van het conflict te bewerkstelligen. Ten aanzien van *strafrechtelijke vervolging* moet het uitgangspunt zijn dat de betrokken staat de verantwoordelijkheid hiervoor zoveel mogelijk op zich neemt. Tijdens en vlak na een conflict zullen de mogelijkheden voor een eerlijk proces voor nationale rechters beperkt of geheel afwezig zijn. Dan kan het Internationaal Strafhof een leemte vullen. Naarmate de tijd verstrijkt zal het zwaartepunt van de verantwoordelijkheid meer bij de staat in kwestie moeten komen te liggen. Juist vrouwen kunnen aan *transitional justice* processen een cruciale bijdrage leveren vanwege hun specifieke ervaringen en vaak grotere bereidheid om verschillen te overbruggen. Ook aandacht voor kwetsbare groepen en een lokaal perspectief zijn van belang.
Tenslotte dient ook aan de onderliggende oorzaken van conflicten aandacht worden besteed. Zo moet Nederland de verantwoordelijkheid nemen wanneer het een rol speelt bij het ontstaan of voortduren van conflicten (bijvoorbeeld door wapenleveranties of andere economische belangen). De AIV/CAVV is van mening dat Nederland zelf ook het goede voorbeeld moet geven in het omgaan met oorlogsslachtoffers en het treffen van herstelmaatregelen ingeval er sprake is van (mede)verantwoordelijkheid van Nederlandse functionarissen. De geloofwaardigheid van de Nederlandse inzet op het gebied van *transitional justice* elders zou hierdoor worden versterkt.

Elma Doeleman

Wat tussen vrouwen en mannen gebeurt is de kern

De oorlog in Syrië lijkt tot staan gekomen. Stellingen van IS zijn ontmanteld, oppositiegroepen zijn monddood, vluchtelingen wonen al jaren in Jordanië en Turkije en verspreid over vele landen in de wereld, de heersende macht heeft gewonnen en wil nu de orde herstellen en het puin weer opruimen. Maar daarmee is het nog geen vrede. Wat kun je bijdragen aan het vredesproces?

We spreken hierover met Araa Al Jaramani. Zij is een bekende vrouw in Damascus, waar ze destijds als journalist en scenarioschrijfster van soap-series actief was; nu woont ze in Nederland, als vluchteling, met haar man en drie kinderen. Ze combineert kennis van de literatuurwetenschap en haar eigen ervaringen als vluchteling met praktisch inzicht in hoe 'gewone' mensen denken en samenleven. Dat deed ze in Syrië al, maar nu opnieuw, in ons land. Ze zette een stichting op. In workshops met buitenlandse vrouwen bespreekt ze de situatie thuis. "Door daarover met elkaar heel persoonlijk te praten komen veel thema's aan de orde die te maken hebben met de opvoeding van de kinderen, de relatie met de mannen, de ervaringen van vrouwen die buitenshuis werken. Uit die verhalen blijkt hoe vrouwen op moeten boksen tegen ongelijkheid en onredelijkheid tussen mannen en vrouwen die bij de cultuur, de religie en de economie in hun land horen. We nodigen mensen uit om Informatie te geven. Kennis is de basis voor oplossingen, we leren over concrete zaken die anders kunnen. Ook organiseren we informatiebijeenkomsten voor mannen."
"Mijn vader noemde me Araa", zegt ze, "dat betekent: meningen. Hij geloofde in het recht op vrije meningsuiting en gaf me dat mee in mijn naam. Ik ben opgegroeid in de Druzengemeenschap in Syrië. Toen ik volwassen werd wilde ik trouwen met een moslim jongen. Het was in onze gemeenschap verboden om met iemand van buiten onze kring te trouwen, zodat mijn moeder zich hevig verzette tegen onze plannen. Maar ik luisterde niet, en trok weg uit onze streek. We leefden een aantal jaren in Saoedi-Arabië. Alle banden met de familie werden verbroken. Toen ik terugkeerde werd ik bekend vanwege mijn werk voor de televisie. En door mijn uitgesproken meningen. Ik werd met de dood bedreigd. Mijn vader, die ik soms in het geheim ontmoette, werd onder druk gezet en waarschuwde me om te vluchten."

'In alle religieuze teksten wordt breeduit over verzoening gesproken, maar nooit in relatie tot vrouwen, haar rechten worden systematisch geschonden. Dat kan toch niet werken?'

"Toen de oorlog begon demonstreerde ik samen met de vrouwen. We dachten: 'dit is onze kans'. We demonstreerden om rechtvaardigheid te bereiken en gelijkheid voor elke burger in het land, arm en rijk, man en vrouw."
Volgens Araa is de oorlog in Syrië niet een kwestie van democratie alleen. "De Syrische mannen zeggen: eerst democratie, dan terugkeer, dan vrouwenrechten. Ik zie het precies andersom: begin bij vrouwenrechten. Als het er thuis niet rechtvaardig aan toegaat, hoe moet het dan in de maatschappij. Het is als het lichaam van de mens, dat is opgebouwd uit cellen; als de cellen zich niet goed tot elkaar verhouden is er geen goede basis en leidt dit tot ziektes. Als de relatie tussen mannen en vrouwen niet gezond is, is er geen solide basis in de samenleving. In alle religieuze teksten wordt breeduit over verzoening gesproken, maar nooit in relatie tot vrouwen, haar rechten worden systematisch geschonden. Dat kan toch niet werken?"

Araa heeft de afgelopen twee jaar als postdoc onderzoeker in België gewerkt aan het thema 'De Syrische Vrouwenbeweging op Social Media'. Sinds kort werkt ze op de Universiteit van Utrecht en doet daar sociologisch onderzoek naar gender en diversiteit.
De afgelopen jaren, al begonnen in Syrië, heeft Araa verhalen van vrouwen verzameld. Zij is nu bezig deze te bundelen zodat ze in boekvorm kunnen verschijnen.

'Als je culturele identiteit zelf een zon is, dan kun je die naast de Nederlandse cultuur zetten en kun je elkaar verrijken'

"Aan de oorlog in Syrië kunnen we nu niet veel meer doen – die loopt door als consequentie van wat al gebeurd is. En er gebeuren nog steeds vreselijke dingen, tussen bevolkingsgroepen, met gevangenen en in kapotte steden. Maar we kunnen wel iets doen aan de mentaliteit van de volgende generatie. Daarbij zijn de verhoudingen in het gezin essentieel. Daar werk ik aan, op basis van mijn gecombineerde identiteit. Want als literatuurwetenschapper kan ik mij verstaan met iedereen in de wereld, we werken samen op basis van universele kennis en met dezelfde methoden van onderzoek. Tegelijk hoor ik bij Syrië qua opvoeding, inclusief alle gebruiken, geschiedenis en ambitie. Mijn identiteit is de combinatie van beide. In mijn werk met buitenlandse vrouwen vraag ik vaak: 'Wil je als de zon zijn of ben je een kaarsje op de kandelaar?' Als je bang bent je culturele (Syrische) identiteit te verliezen, dan zul je naast de Nederlandse cultuur, die een krachtige zon is, eerder een kaarsje zijn dat smelt. Maar als je culturele identiteit zelf een zon is, dan kun je die naast de Nederlandse cultuur zetten en kun je elkaar verrijken."

Annette Bool en Joke Oranje

Buurtbemiddeling

Buurtbemiddeling bestaat al meer dan 20 jaar. Buurtbemiddeling brengt buren die onderling problemen hebben (weer) met elkaar in gesprek. Er is altijd een van de buren die buurtbemiddeling aanvraagt. Buurtbemiddeling wordt meestal niet ingezet in bedreigende of gevaarlijke situaties. Getrainde bemiddelaars, die op vrijwillige basis werken, helpen buren om het contact te herstellen en conflicten te bespreken. Ze proberen eraan bij te dragen dat buren zelf een oplossing bedenken voor hun conflict.

Schei toch uit met dat gezeur...
"De nieuwe buren hadden zich kort voorgesteld. Jonge mensen met een kindje van drie jaar en een baby op komst. Ze zeiden dat ze zouden gaan verbouwen voor de verhuizing. Maar dat ze 's avonds niet zouden werken. Sinds die eerste kennismaking hebben we ze nauwelijks meer gezien. Wel allemaal klussers. Een ongelofelijke herrie was het de hele dag; slopen, schuren, boren. Af en toe leken ze door de muur heen te gaan.
Mijn man was thuis in die tijd, moest wat rustiger aandoen. Het ergste was dat ze in het weekend gewoon doorgingen.Maar echt woest werd ik toen we vroegen om een zondag een keer rust te hebben, omdat ik mijn verjaardag met familie wilde vieren. Een grote mond kreeg ik; 'ik kon toch wel snappen dat er haast bij was, dat de verbouwing af moest'. Eén grote troep was het ook in de voortuin, het stof vloog alle kanten op.We hebben nog wel eens geprobeerd om een gesprekje te voeren. En nu wonen ze er en ze zeggen geen goedendag. Ze hebben flink verbouwd, maar het lijkt wel of ze alles kaal hebben geslagen. Je hoort ze voortdurend lopen over de plavuizen. En dat kind maar rennen. Stapelgek worden we ervan, vooral mijn man."

Praten met je buren

En zo kan het gebeuren dat je naar de overkant van de straat gaat wanneer je je buurvrouw ziet aan komen lopen. Of al 5 jaar geen goedemorgen meer zegt wanneer je je buurman tegenkomt. Dat je 's nachts niet meer kan slapen. Of met pijn in je buik naar huis gaat, omdat je niet weet wat je nu weer te wachten staat aan lawaai. Dan is er wel wat aan de hand. Als je naast, boven, onder, dicht op elkaar woont, kan er al gauw iets gebeuren dat irritatie oproept. Meestal komen mensen daar wel uit, door met elkaar te praten of door kleine dingen door de vingers te zien: 'leven en laten leven'. Maar soms bouwt de frustratie en de spanning zich op en ontstaat een ruzie waar de buren onderling niet meer uitkomen. Het kan met een kleinigheid zijn begonnen, maar wanneer de emotie over de situatie zich opbouwt, lijkt een conflict onontkoombaar. En als de woningbouwvereniging niet thuis geeft, of als de politie waarschuwen niet helpt omdat de overlast steeds weerkeert, dan kan een situatie flink verharden.

Buurtbemiddeling door onafhankelijke getrainde bemiddelaars kan in dit soort situaties wat betekenen.
We spreken met twee buurtbemiddelaars. Ze vertellen over dit werk. Het is een heel basale manier van bemiddelen, namelijk buren ondersteunen om met elkaar om de tafel te gaan zitten om te komen tot leefbare afspraken.

Hoe werkt het

Buurtbemiddelaars voeren, altijd met z'n tweeën, met beide buren individuele gesprekken over wat er aan de hand is. Dat geeft de buren een mogelijkheid om frustraties en gevoelens te uiten en de bemiddelaars de kans na te gaan waaraan mensen werkelijk behoefte hebben. Zo kan een opening ontstaan waardoor mensen, in plaats van zich als slachtoffer op te stellen, verantwoordelijkheid nemen om het probleem op te lossen. Daarna volgt, op een neutrale plek, een bemiddelingsgesprek, waarin beide partijen aan bod komen. Dan onderzoeken ze wat er precies gebeurd is en waar de mensen last van hebben. Welke emoties spelen er? Wat zijn de behoeften van beide partijen? Het gaat vaak om onderliggende behoeften, die onder de meestal direct geuite wens liggen ('Ze moeten gewoon stil zijn!'). Deze kunnen heel verschillend zijn: de een kan behoefte hebben aan contact, terwijl de ander juist rust wil. Soms willen ze juist hetzelfde, ze hebben bijvoorbeeld allebei behoefte aan rust. Als buren dit van elkaar weten is het makkelijker om tot afspraken te komen.
Het is de bedoeling dat partijen zelf oplossingen aandragen, maar soms hebben ze daarbij suggesties nodig. Het doel is om tot een situatie te komen waar beide partijen zich in kunnen vinden.
Het kan natuurlijk ook voorkomen dat de buren helemaal niet om de tafel willen zitten en dat het in een gesprek niet tot afspraken komt. Of juist dat na zo'n eerste gesprek de

mensen zelf verder gaan praten met de buren. Soms zien ze toch af van een gesprek met de buren omdat ze het te eng, te bedreigend, vinden of toch niet zo nodig, omdat het feit dat iemand naar ze heeft geluisterd al voldoende was.

Hoe is het om buurtbemiddelaar te zijn

Een paar uitspraken van buurtbemiddelaars: "Ik vind het heel bijzonder dat mensen meestal zonder voorbehoud de problemen die ze met buren hebben op tafel leggen. Vaak hebben ze het idee dat, wanneer de ander nu maar eens ophoudt met overlast te veroorzaken, het probleem is opgelost. Het probleem ligt bij de ander. Buren bekijken elkaar en zichzelf op een bepaalde manier en het is moeilijk om daarvan af te stappen."
"Wat mij steeds weer treft is dat buren diametraal tegenover elkaar staande verhalen vertellen en dat je bij beide buren de indruk hebt dat de werkelijkheid echt 'zo' is. Wanneer je met de ene buur spreekt heb je vaak de indruk dat de buren vreselijke mensen zijn. Wanneer je dan vervolgens met de buren spreekt dan blijkt meestal dat ook met hen te praten valt. Dat maakt het gemakkelijk om gewoon naar beide verhalen te luisteren en te realiseren dat mensen het met elkaar moeten oplossen."
"Ik vind het onthutsend hoe ingrijpend het leven van mensen beïnvloed wordt door de situatie met hun buren. Emoties lopen hoog op en voor mensen is hun huis soms niet de veilige plek, waarin je bij kunt komen van je werk of kunt genieten van je rust of gewoon kunt leven. Om daaraan af en toe iets bij te kunnen dragen is geweldig."
"Hoe mooi kan het ook soms zijn dat wanneer iemand (emotioneel) vertelt waarom zij/hij last van de situatie heeft, dit bij buren ineens begrip teweeg kan brengen."

Keerzijde

Buurtbemiddeling is gebaseerd op vrijwilligerswerk, gedaan door mensen uit dezelfde gemeente. Bemiddeling vindt zowel plaats tussen mensen in koopwoningen als (sociale) huurwoningen. De ondersteunende kleine betaalde organisatie van buurtbemiddeling wordt gefinancierd door de gemeente en woningbouwcorporaties. En dat is meteen ook een valkuil.
Buurtbemiddeling is goedkoop en ook kostenbesparend. "Als bemiddelaar ben je onafhankelijk, maar mensen kunnen je zien als verlengstuk van de woningbouwcorporaties en tegelijkertijd kun je je als vrijwilliger wel eens gebruikt voelen door deze. Dan zou je willen dat de woningbouwvereniging meer doet voor de huurders, b.v. wanneer flats ongelofelijk gehorig zijn. En wat zou het mooi zijn als ze beter en vaker communiceren met al die zo verschillende bewoners die in één flat of portiek wonen."
Tot slot zegt een bemiddelaar: "Je realiseert je dat uiteindelijk de meeste mensen een goede verstandhouding met hun buren willen. En duidelijk is dat, wanneer het mensen lukt weer met elkaar in gesprek te komen, er vaak meer mogelijk is dan beide partijen vooraf dachten."

De wapens neer

De Carnegie-Stichting Vredespaleis en uitgeverij Orlando presenteerden op 21 september 2019, de Internationale Dag van de Vrede, de nieuwe vertaling van Bertha von Suttners meesterwerk 'Die Waffen nieder!'.

Het boek werd honderd jaar geleden voor het laatst in het Nederlands uitgegeven en was toen direct uitverkocht. Het verhaal van het personage Bertha von Suttner is een eeuw na de eerste uitgave nog steeds actueel. Dankzij een initiële crowdfunding-campagne, de ondersteuning van de ambassade van Oostenrijk en een subsidie van het Nederlands Letterenfonds kon 'De wapens neer!' na 100 jaar weer in het Nederlands worden uitgegeven.

Over het boek

Martha Althaus, later Von Suttner, was een Weense aristocrate die alles leek te hebben: geld, plezier, aanzien en liefde. Maar doordat haar leven meermalen op zijn kop gezet wordt door oorlogen, ontpopt haar levensgeschiedenis zich tot een aanklacht tegen de zinloosheid van de gewapende strijd. 'De wapens neer!' verscheen voor het eerst in 1889 en sloeg in als een bom. Von Suttner verwoordt op persoonlijke en pijnlijke wijze wat oorlog mensen aandoet, hoe oorlog families verscheurt, sociale verhoudingen ontregelt en de welvaart negatief beïnvloedt. Binnen enkele jaren werd het boek vertaald in 26 talen en heeft het mensen uit de hele wereld ertoe bewogen zich in te zetten voor vrede.

Kathleen Ferrier, voorzitter UNESCO Nederland, ontving het eerste exemplaar van het boek.

Bertha von Suttner

Bertha von Suttner (1843 – 1914) was een van de spilfiguren in de fascinerende Vredesbeweging die ontstond in tijden van grote onderlinge spanningen tussen de Europese staten. Ze wist zich te omringen met staatslieden en pacifisten, onderhield nauwe banden met Henry Dunant, discussieerde met Aletta Jacobs over de rol van de vrouw en was de onbeantwoorde liefde van Alfred Nobel.
Zo behoorde ook de Russische tsaar Nicolaas II tot de lezers en heeft hij zich door deze roman laten inspireren om in 1899 de Eerste Haagse Vredesconferentie te organiseren. Von Suttner heeft na deze conferentie Andrew Carnegie benaderd om de bouw van het Vredespaleis te ondersteunen. Met succes: dankzij Carnegie's donatie kon het Vredespaleis in 1913 worden geopend en huisvest het vandaag het Internationaal Gerechtshof van de Verenigde Naties, het Permanente Hof van Arbitrage, de Haagse Academie voor Internationaal Recht en de prestigieuze bibliotheek van het Vredespaleis.

Thea Vermeiren

Janine Tijhoff: ik ben geen vredesheld

Janine Tijhoff is sinds kort weer in Nederland. Zij is specialist in geweldloze methodieken en veiligheidstechnieken en heeft hierin trainingen gegeven aan Nederlandse jongeren die uitgezonden worden als beschermer van mensenrechtenverdedigers in conflictgebieden en aan organisaties die meer willen weten over bescherming en veiligheid. Recentelijk heeft ze gewerkt met mensen uit verschillende provincies in Indonesië zoals Aceh, Sulawesi en West-Papoea, die opkomen voor hun rechten op politiek en sociaal-economisch vlak.

Janine, waar komt je belangstelling voor het trainen in beveiliging en geweldloosheid vandaan?

"Nou ja, ik kan slecht tegen onrecht. Het is als kind al begonnen met dieren, eigenlijk, ik was al vroeg actief voor de rechten van dieren. Ik ben opgegroeid met het ideaal van een goede wereld voor mensen en dieren.

In 1992 ben ik afgestudeerd aan Windesheim in Zwolle met de laatste lichting van wat toen nog HBO-Jeugdwelzijnswerk heette. De studie Pedagogiek in Groningen waar ik daarna aan begon maakte ik niet af omdat ik in het buitenland ervaring wilde opdoen. Vervolgens ben ik werkzaam geweest in vele takken van het jeugdwelzijnswerk waaronder kinderdagverblijven, gehandicaptenzorg en jeugdpsychiatrie. Tussen de verschillende banen heb ik steeds gereisd, meestal naar Azië. Ik ben altijd zeer geïnteresseerd geweest in verschillende culturen dus toen ik als pedagogisch medewerker en later als voogd kwam te werken met Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers (AMA's) was ik helemaal op mijn plek. Die jongeren waren zonder ouders hier terecht gekomen en hadden heel veel meegemaakt en toch hadden ze de spirit om zich aan te passen en opnieuw te beginnen. Daar heb ik van geleerd dat we meer moeten doen aan oplossingen op de plek zelf waar ze vandaan komen.

Zelf wilde ik erg graag reizen en heb me daarom in India opgegeven als vrijwilliger om een aantal weken mee te kijken in o.a. een werkplaats voor doven, een meisjesgevangenis en een schooltje voor kinderen met een beperking. Later heb ik een tijdje in Egypte gewerkt als reisleider, maar voor mijn gevoel was dat niet genoeg, ik wilde iets bijdragen aan een verandering en niet alleen van een afstand kijken. Zo kwam ik terecht bij Peace Brigades International, waar ik een tiendaagse training volgde in geweldloze bescherming in conflictsituaties voordat ik in een team geplaatst werd."

En zo kwam je in Indonesië terecht?

"Ik werd uitgezonden naar Indonesië en deed mee in twee teams, één in Jakarta en één in Papoea, om mensenrechtenverdedigers te beschermen met onze internationale aanwezigheid. Een geweldig stimulerende ervaring waar we veel leerden over het verdedigen van mensenrechten in de praktijk. In het Indonesië-project was veel aandacht voor Peace Education. Uiteindelijk zijn die teams gestopt omdat Indonesië geen buitenlandse NGO's in Papoea wilde hebben en omdat er problemen waren rondom het verkrijgen van visa. Er zijn daarna diverse assessments gedaan,

met de vraag wat het belangrijkste was voor mensenrechtenverdedigers en welke rol PBI daarbij zou kunnen vervullen. We kwamen uit op drie hoofdzaken:

- Het belang van betrouwbare informatie over mensenrechtenschendingen door middel van data verzamelen en documentatie;
- Veiligheidstrainingen voor leden en medewerkers van mensenrechtenorganisaties;
- Informatie verschaffen over de rechten waar sociale activisten aanspraak op kunnen doen. Dat zijn zowel rechten in de wetgeving van het land als in internationale verdragen. En hoe men lobby en advocacy kan uitvoeren.

Om aan deze behoefte te kunnen voldoen werd een samenwerkingsverband aangegaan met een lokale mensenrechtenorganisatie, ELSAM (Institute for policy research and advocacy), in Jakarta. Dit programma was gericht op het bouwen aan capaciteiten en niet op het uitvoeren van geweldloze bescherming aan mensen die bedreigd werden zoals in het eerdere project. Peace Brigades International biedt geen kant-en-klare oplossingen en gelooft in mensen die zelf besluiten nemen. Waar wel behoefte aan is, zijn vaardigheden om escalatie te voorkomen, om met gezagsdragers te onderhandelen, en om je eigen veiligheid als activisten goed voor te bereiden.

> 'Hoe breng je verandering op een geweldloze manier? En hoe zorg je dat jijzelf en de mensen die meedoen veilig blijven?'

Het verzet tegen onderdrukking en het in gang zetten van sociale verandering vraagt kennis en techniek. Hoe breng je verandering op een geweldloze manier? En hoe zorg je dat jijzelf en de mensen die meedoen veilig blijven? Het leggen van zo'n basis is preventief werk, heel effectief voor het voorkomen van geweld en het indammen van geweldsescalaties. Met het programma konden we mogelijkheden aanbieden, waarmee mensen hun eigen keuzes kunnen maken."

Janine Tijhoff is eerder dit jaar uitgeroepen tot Vredesheld wegens haar werk voor PBI.

Je bent dus een vredesheld die niet op de barricades staat?

"Ik ben helemaal geen vredesheld! Ik kies voor het meewerken aan een stevige basis voor vrede en gerechtigheid, en voor het bij elkaar brengen van mensen die zich inzetten voor een betere wereld. Die mensen die werken aan verandering in hun eigen gemeenschappen en systemen, dat zijn de vredeshelden! Zij gaan ervoor, zij nemen de risico's."

Hoe gaat dat in z'n werk?

"In ons programma hadden we telkens een groep van 8-10 jonge *defenders* (korte naam voor mensenrechtenverdedigers) voor vier

maanden lang bij elkaar om alles te leren dat van pas kan komen als je in verzet komt tegen onrecht. De deelnemers kwamen uit verschillende provincies, waaronder Aceh, Kalimantan, Sulawesi en een groot aantal uit Papoea en West-Papoea. Bijna 40% van de deelnemers bestond uit vrouwen. De deelnemers leerden niet alleen vaardigheden naar buiten toe, maar ook vaardigheden in de omgang met elkaar: hoe kom je tot een gedragen besluit, hoe ga je om met kritiek, hoe voer je uit wat je als groep besloten hebt, wat doe je bij irritaties en verschil van mening – kortom: werken als een team. Er kwamen gastsprekers vanuit andere NGO's, universiteiten of onderzoeksinstituten om de verschillende onderwerpen te belichten. Er waren ook veldbezoeken en veel onderlinge uitwisseling van kennis en ideeën. En al deze nieuwe informatie werd steeds verwerkt in praktische opdrachten. Ook werden Train-de-trainer programma's uitgevoerd waardoor de deelnemers nu in staat zijn om de aangeleerde kennis verder te verspreiden.
In veel provincies spelen landconflicten door de komst van grote investeerders. Zo nemen ook in Papoea enorme palmolieplantages steeds meer land in beslag en ondermijnen de leefomstandigheden van de lokale bevolking. De bevolking heeft vaak geen weet van hun rechten en van de middelen die hen ter beschikking staan om de situatie te verbeteren. Het beleid vanuit Jakarta is vooral gericht op economische welvaart om de situatie van de Papoea bevolking te verbeteren. Dat wordt zichtbaar in meer gebouwen en infrastructuur, maar het levert de lokale bevolking nog niet direct vooruitgang op. Bovendien wordt er door die economische lens aan veel misstanden voorbijgegaan. Op dit moment is het erg onrustig in Papoea. Rondom de viering van de Onafhankelijkheidsdag in Surabaya zijn 43 jongeren uit Papoea opgepakt die betrokken zouden zijn bij het onteren van de Indonesische vlag. Ze werden o.a. door een aantal autoriteiten 'apen' genoemd, wat een storm aan protest opleverde in verschillende steden. De spontane demonstraties richten zich naast het onderwerp van racisme ook steeds meer op de totale achterstelling van Papoea, de mensenrechtenschendingen en de roep om zelfbeschikking. Een aantal van onze studenten brengt nu de geleerde kennis in praktijk, waarbij ze alles kunnen gebruiken wat ze geoefend hebben: dialoog, documentatie, verlagen van agressie, enz."

Wat is je boodschap voor Nederlandse jongeren, als benoemde vredesheld?
"Een buitenlands woord, 'empowerment', vat het goed samen. Als mensen ontdekken hoe krachtig ze zijn, en als ze perspectief zien, dan lossen ze ook grote problemen samen op. Zorg voor een basis aan kennis. Met het vergroten van kennis bouw je aan 'Space for Peace'.

'Als mensen ontdekken hoe krachtig ze zijn, en als ze perspectief zien, dan lossen ze ook grote problemen samen op'

Verder is er natuurlijk de kracht van *samen*. Dat is niet zo gemakkelijk, vooral niet als er grote diversiteit is in de achtergrond van mensen, maar het is te ontwikkelen, er zijn oefeningen voor. En er moet bereidheid zijn om over alles te kunnen spreken. Diverse groepen bij elkaar brengen en leren naar elkaar te luisteren en overeenkomsten te ontdekken kan grote solidariteit bewerkstelligen!"

Joke Oranje

De jas van verbinding

Vandaag was ik op bezoek bij Joke Feitsma. Een kunstenares die prachtige dingen maakt: interactieve collages en ook bijzondere foto's.

Ze vertelde over een project in de gemeente Den Haag, 'Huilen in den Haag', waaraan zij deelnam met de 'Haagse huilbui, tranen van ontroering en verdriet'. "Daarvoor heb ik met hulp van studenten van de Haagse Hogeschool tranen verzameld in alle geledingen van de bevolking. We gebruikten verschillende werkvormen, waaronder workshops met de door mij gemaakte tranen. Het bracht hele mooie gesprekken, zowel met ons als met bijvoorbeeld bewoners van een verzorgingshuis onderling. De uitkomst was dat of je nu een nieuwkomer bent en nog nauwelijks Nederlands spreekt, of lid van de Rotary, hindoe of ADO-fan, emoties universeel zijn." Al de tranen die ze heeft verzameld staan in een boek. Samen vormen ze een kleurrijke 'Haagse Huilbui'.

Van Indiaas trouwkostuum tot Scheveningse rok

Joke is net klaar met het maken van een jas. Dit vertelt ze erover:
"Den Haag is voor mij een boeiende stad: wat een enorme diversiteit aan bewoners! Meer dan de helft (54%) van de Haagse bevolking heeft een migratieachtergrond. Een manier om daar naar te kijken is je te richten op de verschillen tussen de diverse groepen, maar ik vind het interessanter om te kijken naar wat mensen bindt. Wat kunnen we van elkaar leren, hoe kunnen we elkaar verrijken? Wat ontstaat er wanneer diverse culturen samenkomen?"

"Dat wilde ik graag in één beeld vangen. Van gedragen kledingstukken uit diverse culturen heb ik één jas genaaid. Waarom een jas? Mijn associatie is dat een jas warmte en omhulling geeft. Dat is de kracht van samen. En dit is het resultaat. Er zitten stoffen in verwerkt uit India, Suriname, Marokko, Benin, Soedan en Nederland."
Een maandlang is de jas in Den Haag tijdens een expositie, met als titel 'Verbinding', te zien.[1] Daarna kan de jas uitgenodigd worden om op allerlei plekken te hangen.

Joke Oranje

www.jokewf.nl

1 13 oktober t/m 10 november, Keizerstraat 71c, Scheveningen; woensdag t/m zondag van 13.00 tot 17.00 uur

De waarde van Waarheids- en Verzoeningscommissies

In hoeverre werken Waarheids- en Verzoeningscommissies aan het helen van een land dat ernstig verdeeld is door gewelddadige conflicten? Doen deze commissies ook recht aan het specifieke lijden dat vrouwen is aangedaan? Het concept van dit soort commissies is het eerst uitgeprobeerd in post-dictatoriale staten in Latijns-Amerika gedurende de 70er en 80er jaren en inmiddels in meer dan 30 landen toegepast.

Het bekendste voorbeeld is de Waarheids- en Verzoeningscommissie (TRC) in Zuid-Afrika, waar onder het bewind van Nelson Mandela zo'n commissie werd ingesteld onder leiding van aartsbisschop Desmond Tutu. Dit artikel neemt dat voorbeeld onder de loep, maar kijkt ook naar meer algemene aanbevelingen voor Waarheidscommissies om waarde te hebben voor vrouwen.

Zuid-Afrika

Het was een tijd van verzoening. Iedereen was nog verbijsterd dat Nelson Mandela vanuit zijn 27-jarige gevangenschap onderhandelingen was aangegaan met president De Klerk om een eind aan de apartheid te bewerkstelligen. Het moment dat Mandela de gevangenis op 11 februari 1990 uitliep en zich verenigde met zijn vrouw Winnie staat in ons collectieve geheugen gegrift. Dat iconische moment luidde een nieuwe tijd in. Dachten we. Hoopten we. Het duurde nog tot 1994 voor er voor het eerst in de geschiedenis vrije verkiezingen werden gehouden, waar elke Zuidafrikaan, ongeacht ras, een stem kon uitbrengen. En toen kwam er een 'zwarte' regering aan de macht, onder leiding van president Nelson Mandela.
Er ging een lange tijd van onderhandelingen aan vooraf, die geheim bleven voor de wereld en deels ook voor de achterban van beide partijen. Een belangrijk onderdeel daarvan was de oprichting van een Waarheids- en Verzoeningscommissie (TRC), die recht zou moeten doen aan slachtoffers van het apartheidsregime maar ook aan slachtoffers van de zwarte bevrijdingsbeweging, het ANC en de gewapende hand daarvan, Umkonte wa Siswe.

Waarheids- en Verzoeningscommissie

In 1995 werd die TRC formeel geïnstalleerd onder leiding van bisschop Desmond Tutu. Het idee was dat enerzijds slachtoffers van 'grove schendingen van hun mensenrechten' daarover getuigenis konden afleggen, maar dat ook daders hun verhaal konden vertellen en, als ze konden bewijzen dat hun daden *politiek gedreven* waren (dus geen 'gewone misdaden') en oprecht spijt betuigden, ze in aanmerking kwamen voor amnestie. De commissie zou de misdaden onderzoeken uit de periode van maart 1960, de dodelijk neergeslagen opstand in Sharpville, tot mei 1994, toen Nelson Mandela het heft in handen nam.
De TRC was gebaseerd op het idee dat als de waarheid wordt verteld over grove mensenrechtenschendingen dit zou helpen om 'het verdeelde verleden' te begrijpen en dat de publieke erkenning van 'onzegbaar leed en onrechtvaardigheid' zou helpen om de waardigheid van de slachtoffers te herstellen en daders de gelegenheid zou geven om 'met hun eigen verleden in het reine te komen'. Uiteindelijk verklaarde het eindrapport van de commissie dat apartheid een 'misdaad tegen de menselijkheid' was, een juridisch begrip dat voor het eerst werd ingevoerd bij de Neurenbergerprocessen tegen Nazi-misdadigers.

Misdaden tegen vrouwen onderbelicht

Maar hier dook een probleem op. Want wat verstaat de TRC, of het internationaal recht, onder 'grove schendingen van de mensenrechten'? Het werd al snel duidelijk dat de TRC geen recht deed aan het leed van vrouwen gedurende de apartheid. De vrouwen die werden gehoord door de TRC getuigden over gewelddadigheden tegen anderen, hun vaders, echtgenoten of zonen, maar ze waren erg terughoudend om over hun eigen lijden te getuigen. Hun ervaringen vielen immers niet onder de categorie van 'grove mensenrechtenschendingen'. Dat ging vooral over moorden, ontvoeringen of marteling. De manier waarop vrouwen leden was niet meegenomen in de definitie van het conflict, en werd daarom niet erkend.
Het is echter belangrijk om in te zien dat een van de belangrijkste gevolgen van apartheid armoede is, en die treft vooral de vrouwen en kinderen. Een van de grootste tekortkomingen van de TRC was dat ze zich alleen richtte op extreme misdaden, maar geen oog had voor de ellende die zwarte vrouwen elke dag ondergingen. Miljoenen vrouwen, die niet zozeer door een politiek motief werden gedreven maar wel leden onder het structureel

geweld van het apartheidssysteem, hadden geen recht op enige compensatie. Daarom waren ze ook niet echt gemotiveerd om getuigenis af te leggen – ze hadden er immers niks bij te winnen. Veel vrouwen waren ook terughoudend om over hun eigen verkrachting of marteling te praten, vanwege culturele normen die hun leven bepaalden.

Maar toen kwamen allerlei vrouwengroepen in opstand, om het lijden van vrouwen te erkennen en hen aan te moedigen om hun ervaringen te delen. Dat leidde ertoe dat de TRC besloot om in een aantal provincies toch bijeenkomsten te beleggen voor vrouwen, zonder aanwezigheid van mannelijke journalisten of commissieleden. Hier kregen de vrouwen moed om hun verhalen te vertellen en hun schaamte te boven te komen. Veel vrouwen gaven zichzelf de schuld ervan dat ze mishandeld of verkracht waren. Niet alleen in Zuid-Afrika, maar in veel culturen over de wereld, is het een taboe om over seks te praten, waardoor vrouwen en mannen die verkracht zijn het beschamend vinden om over hun ervaringen te praten. Vooral de vrouwen brengen hiermee de eer van de familie in gevaar en zij worden verantwoordelijk gesteld voor het verbreken van die familie-eer. Een culturele zienswijze die er voor zorgt dat de daders vrijuit gaan.

In Zuid-Afrika bleken ook de media niet geïnteresseerd in de vrouwensessies van de TRC, omdat geweld tegen vrouwen niet beschouwd werd als sensationeel. Vrouwen werden als minder bedreigend gezien voor de apartheidsstaat, daarom werden ze niet zo snel vermoord of ontvoerd door agenten van het systeem. Dus vielen hun klachten niet in de juridische categorie van 'grove schendingen van de mensenrechten'. Maar dat betekent niet dat ze geen slachtoffers waren van gewelddadigheid door mannen.

In het eindrapport van de TRC kwam een

apart hoofdstuk over de ervaringen van vrouwen. Hierin werd gesteld dat de TRC niet van het begin af aan gender had meegenomen in het hele proces of een speciale ondercommissie had aangesteld om zich expliciet op gendervragen te focussen. De Commissie had slechts ad hoc maatregelen genomen om gender mee te nemen in enkele aspecten van het proces. Er was ook kritiek op dat er veel te weinig 'vrouwencommissies' waren en lang niet alle vrouwen waren bereikt.

Latere waarheidscommissies hebben hiervan geleerd. Het wordt nu erkend dat het betrekken van vrouwen in de opzet en uitvoering van dergelijke commissies van cruciaal belang is. Recentere, gendergevoelige waarheidscommissies in bijvoorbeeld Peru en Oost-Timor hebben patronen aan het licht gebracht van seksuele en op gender gebaseerde misdaden, evenals de grotere impact op de sociaal-economische situatie van vrouwen.

In de nasleep van de genocide in Rwanda werd in 1994 de Internationale Commissie voor Misdaden in Rwanda (ICTR) ingesteld door de Verenigde Naties, met het doel om 'personen te vervolgen die verantwoordelijk zijn voor genocide en andere ernstige schendingen van het internationale recht' in Rwanda tussen 1 januari en 31 december 1994.

Gezien het feit dat verkrachting als strategie werd ingezet in de Rwandese genocide, verklaarde de ICTR verkrachting tot een 'misdaad tegen de menselijkheid'.

Conclusie

Staten moeten bij de instelling van een waarheids- en verzoeningscommissie ervoor zorgen dat in hun mandaat genderkwesties worden meegenomen en dat vrouwen deel uitmaken van de commissie. Vrouwen moeten ook betrokken worden bij de selectie van commissieleden en zelf aangewezen worden als commissieleden. De commissies moeten de mogelijkheid krijgen om speciale sessies te houden voor vrouwen, zonder mannelijke aanwezigen, waar openlijk gesproken kan worden over zaken als verkrachting en andere specifiek anti-vrouwelijke misdaden. Ze moeten onderzoek kunnen doen dat verder gaat dan individuele gevallen en zich richt op systematische gewelddadigheden tegen vrouwen, zoals gedwongen zwangerschap en prostitutie. Tenslotte kunnen de waarheidscommissies specifieke maatregelen ter genoegdoening voor vrouwen instellen. Pas als aan deze voorwaarden is voldaan, kunnen we zeggen dat Waarheidscommissies ook waarde hebben voor vrouwen.

Elma Doeleman

> 'Ik vergeef mensen niet omdat ik zwak ben. Ik vergeef ze omdat ik sterk genoeg ben om te begrijpen dat mensen fouten maken'

Vergeving en verzoening

Rede uitgesproken door Mpho Tutu, tijdens 'The Justice Conference' oktober 2018
https://www.youtube.com/watch?v=yhGX6JV9Q9Y

Mpho Tutu, anglicaans priester, kunstenaar, auteur en dochter van oud-aartsbisschop Desmond Tutu spreekt onder andere over de kracht van vergeving en verzoening. Ze maakte zelf de Apartheid mee en weet wat het met mensen doet wanneer groepen tegenover elkaar staan. Vanuit hun ervaring met o.m. het verzoeningsproces in Zuid-Afrika schreven ze samen 'Het boek van vergeving'. Een boek waarin ze een viervoudig pad schetsen om te komen tot vergeving. Mpho Tutu is oprichter van het *Tutu Institute for Prayer and Pilgrimage.* Ze beheerde jarenlang *The Desmond & Leah Tutu Legacy Foundation*, die zich inzet voor vrede, sociale rechtvaardigheid en verzoening. In 2015 trouwde ze met de Nederlandse hoogleraar Marceline van Furth. Hierna dwong de anglicaanse kerk haar het priesterambt neer te leggen. Een gedeelte van het jaar woont zij in Nederland. Ze werkt nu als spreker, publiciste en inspirator.

Op 2 novemner j.l. hield Mpho Tutu de Graallezing in Utrecht en ontving zij de Graalwisselbeker. Deze wordt gegeven aan een vrouw die zich (mede) vanuit religieuze bewogenheid inzet voor een betere wereld.

Liefde in tijden van revolutie

Mijn naam is Howaida. Ik ben geboren in de stad Omdurman, aan de overzijde van de Nijl bij Khartoem. Ik ben afgestudeerd aan de Hogeschool voor Verpleegkunde. Opgevoed door een vader die actief was in de politiek vanuit eigen opvattingen, maar daar wist ik niet veel van; en door een moeder die leidinggevende was en vrouwen vertegenwoordigde bij de regering waar mijn vader zich juist tegen keerde. Ons huis stond altijd bol van de politieke tegenstellingen. Ik probeerde zoveel mogelijk weg te zijn. Discussies over ons land verveelden me, mijn dromen en ambities waren om naar Europa te vluchten, mijn oudere broer achterna.

Op 19 december 2018 hoorde ik mijn vader en moeder praten over demonstraties in de stad Atbara die uitgebroken waren naar aanleiding van de stijging van de prijs van brood. Het boeide mij niet, ze hadden het net zo goed over Libië of Syrië kunnen hebben. Ik luisterde naar westerse liedjes in de oortjes van mijn telefoon en stond veraf van dat alles. Op een dag was ik op weg van mijn werk naar huis in een busje, dat heel langzaam ging rijden. Er was oorverdovend geschreeuw, de bodem schudde ervan: “Vrijheid, vrede, gerechtigheid, revolutie is wat de mensen willen!” Ik voelde mijn hart steeds luider bonzen naarmate de optocht dichterbij kwam en de stem van de revolutionairen zich als een golf mengde met de maat van de muziek in mijn oortjes. Ik stapte snel uit de bus en kwam midden in de stoet terecht als een vogeltje in een hoekje en ik moest wel meelopen met de menigte. Er waren meisjes jonger dan ik die schreeuwden met een gevoel van verantwoordelijkheid waar ik jaloers op was. Er was een moeder die jammerlijk huilde, en een oude man die op een stok leunde en er opstandig mee op de grond tikte in een geest van verzet tegen onrecht... Ik begon met hen te echoën: “Vrijheid, vrede, gerechtigheid”, voor de verandering, of gewoon om eens iets nieuws te doen. Maar het was veel groter dan dat; ik ervoer voor het eerst gevoelens die ik niet kende, het herinnerde me aan de woorden die ik zo vaak van mijn vader gehoord had en die ik me nu pas volledig bewust werd. Het was aanstekelijk en ik werd één met dit levende weefsel van mensen die in vuur en vlam stonden uit liefde voor hun vaderland.

‘Ik werd het meisje dat de gewonden redde, de artsen hielp en de rouw deelde met de moeders van de slachtoffers van geweld’

Die dag kwam ik volledig veranderd thuis, ik was een ander mens. Voor het eerst was ik bedwelmd door mijn vaders politieke uitspraken… ik was er zeker van dat de verandering die me overkwam echt was. Maar mijn moeder was niet blij met wat er met me gebeurde. Ze begon mijn bezorgdheid af te zwakken en ons allebei belachelijk te maken, zoals ze altijd doet. Haar reactie gaf me juist kracht om met alle optochten mee te lopen. Ik werd het meisje dat de gewonden redde, de artsen hielp en de rouw deelde met de moeders van de slachtoffers van geweld.

De revolutie was toen het meest intens rond de gebouwen in het centrum van de stad. Daar, in de stinkende rook van traangasbommen en brandende autobanden, werd ik gearresteerd op de Arabische markt. Ze sloegen me met knuppels. Godzijdank werd ik die keer gered. Dat kwam door een jongeman die mij zag en het geroep van zijn vrienden negeerde. Ze riepen: “Hisham kom terug!” “Hisham, die mensen vrezen God niet!” Maar Hisham bleef koppig staan om me te verdedigen, het lukte hem om de aandacht van de milities te trekken, waardoor ze me met tegenzin even loslieten. Hij schreeuwde me toe vanuit een vriendelijk hart: “Ren voor je leven!” Ze sloegen flink op hem in en namen hem mee. De dagen verstreken terwijl het beeld van die jongeman me niet losliet. Ik voelde me schuldig, maar dacht ook aan hem met passie voor wat hij gedaan had. Telkens als ik even niet aan hem dacht, kwam mijn vader er spontaan op terug: “Heb je iets gehoord over die jongeman die je gered heeft?” Op 6 april begon de Republikeinse sit-in, zoals mijn vader het noemde. Voor mij waren er twee revoluties, de revolutie voor het gewonde vaderland, en de revolutie thuis tussen mijn vader en mijn moeder. Mijn moeder had voordeel van het corrupte systeem, ze voelde dat deze revolutie het vloerkleed onder haar voeten vandaan trok en ze werd emotioneel bij de eenvoudigste dingen. Ze werd altijd kwaad als ik naar de demonstraties ging, in tegenstelling tot mijn vader die me steunde, vooral nadat ik me bij de sit-in had gevoegd in de veronderstelling dat we beschermd werden door het leger. Mijn moeder spotte dan met hem. Ik vermeed de omgang met mijn

moeder zoveel mogelijk, niet vanwege haar gescheld, maar omdat de sit-in mijn thuis en mijn genezing werden, een soort uitgebreid thuis, met zijn verschillende taken en groepen, verschillende accenten en ritmes. En de melodieën die zongen over de coma van verloren vrijheid en de pijn van de gewonde ziel van mijn land vanwege de corrupte politici. Toch was er ook iets van menselijk vreugde in het besef dat wij allemaal kinderen van Adam zijn en Adam uit het stof is, een vreugde die alle klassenverschil overstijgt en alle mensen met idealen verenigt in de oorsprong van alle heilige religies. Het gaat me niet om de heiligheid van die plek, met al haar goede dingen. Maar ik ademde daar wel de zuurstof in van het vaderland. En ik was niet de enige, we hoopten allemaal op een stralende toekomst. De dagen gingen voorbij en mijn ziel scheurde als het ware open in die periode.

Het visioen van de goede jongeman die me redde kwam terug. Ik zag hem door het luik van het ontbijtbuffet bij de Universiteit van Khartoem, toen we begonnen het Ramadanontbijt voor de demonstranten klaar te maken. Ik rende achter hem aan maar aarzelde, omdat hij helemaal in het zwart was. Toch droeg hij het hetzelfde shirt met de Manchester-rode kleurenprint. Voordat hij weg wilde gaan, draaide ik me naar hem om met een door verlegenheid verstikte stem: “Hisham!”. Hij stond plotseling stil en staarde naar mij alsof hij zich me niet herinnerde. Toen vroeg ik hem naar de gebeurtenissen van die dag. Ik nodigde hem uit om met ons te ontbijten, daarna verontschuldigde ik me beleefd en we spraken af elkaar na het ontbijt te ontmoeten tegenover het marinegebouw. We ontmoetten elkaar en ik kwam te weten dat hij civiel ingenieur was, uit de stad Atbara. We zetten samen een vrijwilligersteam op om ons land te dienen. Ik stelde hem voor aan mijn vader, ze konden het meteen goed met elkaar vinden.

Op de 27ste van de maand Ramadan[1] begonnen we met de voorbereidingen voor de viering van de Eid vanuit de sit-in zelf. De taken werden verdeeld. Er was afgesproken dat we op de 29ste de Eid-bijdragen en geschenken zouden geven aan de moeder en familieleden van gewonden en dode martelaren van de demonstraties. Om die reden moesten we daar blijven. We maakten een slaapplek op de grond. De nacht van de 28ste was een van die unieke nachten, een majestueuze verzameling van jonge mensen met dromen en hoop die opkeken naar de sterrenhemel. De lichtjes van onze mobiele telefoons leken op glanzende diamanten. Omdat we goede mensen zijn, droegen we ons vasten op aan eerlijkheid en standvastigheid. Maar in de vroege uren van de dageraad werden we verraden door sadistisch optreden van een bende wrede mannen die door politici en militairen in koelen bloede waren ingehuurd. Mijn collega’s en ik hadden in de tent van de organisatie geslapen; we werden gewekt door het geluid van schoten en het geschreeuw van jonge mensen in paniek. Al na een paar minuten brak er brand uit in de nabijgelegen tent, dus begonnen we onze spullen te verzamelen. Hisham kwam eraan met andere jonge mensen om ons te ontzetten. In de algemene verwarring droegen ze ons op om alles achter te laten en meteen te vluchten.

We kropen uit de tent en werden omsingeld door de huurlingen. Ze schreeuwden naar ons en begonnen ons af te tuigen. Ze scholden ons uit voor alles wat schandalig is. Hisham probeerde me met z’n lichaam te beschermen, maar één van de kerels raakte hem met de achterkant van z’n geweer en hij viel. Ik probeerde hem overeind te krijgen, maar toen boeiden ze m’n handen op m’n rug. Ik schreeuwde en schreeuwde. Hisham’s doodskreet golfde uit hem met het bloed uit zijn hoofd. Eén van de beesten lachte hatelijk, hij wees met de punt van het geweer naar het bloedende hoofd van Hisham en vuurde. Op dat moment was ik mezelf niet meer en viel bewusteloos neer.

Noch onze schreeuw van wanhoop, noch de militairen die ons bewaakten waren blijkbaar in staat om ons te beschermen.

Maar:
Ik zal niet mezelf verachten,
Mijn eer is niet mijn maagdelijkheid
Mijn eer is de kracht van mijn standvastigheid
De bitterheid hebben we omgebogen voor een vaderland dat trouw is aan ons,
Dat de martelaren eert.

Mijn verdriet zal me niet breken
Nee mam, geen ironie
Noch vernietigt het onrecht uit de samenleving ons leven
Dat zal zijn als de dageraad
De zon stond voor de speren
En wie leefde raakte gewond door de wind
Bitterheid hebben we omgebogen voor een vaderland dat trouw is aan ons
Dat martelaren eert met een kroon

Mijn verdriet zal me niet breken
Nee mam, geen ironie
Noch vernietigt het onrecht van een samenleving ons leven
Dat zal zijn als de zonsopgang
De zon stond voor de speren
En wie heel jong leefde, zal door de wind worden gekwetst

Vertaald en bewerkt door Mekka Abdelgabar en Joke Oranje

1 27 van de maand Ramadan is 1 juni, 28 is 2 juni, 29 is 3 juni

Eerste WILPF-congres in Afrika

Voor het eerst in haar meer dan 100 jarig bestaan hield de Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) in 2018 haar internationale congres in Afrika. Onderdeel daarvan was een forum op 18 augustus op de Universiteit van Ghana met als titel 'Feminist Peace Movement in Africa'.

Vrouwen uit 16 Afrikaanse landen aangevuld met WILPF-leden van over de hele wereld namen deel. Vrouwelijke vredesactivisten en voorvechters van vrouwenrechten spraken in drie plenaire sessies over de hoofdoorzaken van geweld, de rol van vrouwen in vredesprocessen en hun impact daarop. Ook bespraken ze de samenwerking tussen de globale en de Afrikaanse vrouwenvredesbeweging.
Daarnaast waren er groepsdiscussies, waarvan er één ging over bemiddeling vanuit feministisch perspectief. Zonder de volledige betrokkenheid van vrouwen neigen vredesprocessen meer naar het herverdelen van land, macht en grondstoffen tussen de strijdende partijen. Ondanks internationale resoluties en deelname van vrouwen aan vredesprocessen, worden vrouwen nog steeds systematisch uitgesloten van conflictpreventie en discussies over veiligheid. Vaak staan de formele vredesprocessen helemaal los van de vredesprocessen op lokale niveaus. De deelnemers waren het erover eens dat de rol van vrouwen en het genderperspectief in bemiddeling versterkt moeten worden. Ook moet de link tussen formele en informele bemiddelingsprocessen bevorderd worden, zodat het werk van lokale vrouwen en hun organisaties het hart vormt van bemiddeling. "In de Afrikaanse cultuur worden vrouwen gezien als bemiddelaars, dus wij proberen dit idee te versterken door het buitenshuis te trekken naar de gemeenschappen toe", aldus Edwick Madzimure, de voorzitter van WILPF Zimbabwe.
Er is niet één manier om grotere betrokkenheid van vrouwen te bewerkstelligen. Het is essentieel dat regels worden veranderd, dat er quota's zijn en voor vrouwen gereserveerde stoelen aan onderhandelingstafels, zodat er meer vrouwen deelnemen. Deze moeten wel gevoed worden door perspectieven op lokaal niveau.

The Women's International League for Peace and Freedom is een wereldwijde non-gouvernementele organisatie, bedoeld om vrouwen samen te brengen om te werken voor vrede en sociale gelijkheid. De WILPF is opgericht in 1915 en heeft een hoofdkwartier in Genève en een kantoor in New York. De organisatie is in bijna 50 landen actief.
Het rapport van WILPF International - Feminist Peace Movement in Africa - 18 August 2018 is terug te vinden op www.wilpf.org.

Na het congres

Maria Butler, Director of Global Programmes van het internationale secretariaat van de WILPF, gaf een aantal recente voorbeelden van hoe de uitkomsten van het congres terug zijn te zien in het werk van Afrikaanse WILPF landengroepen.
WILPF Nigeria organiseerde een dialoog in Delta State op 4 en 5 juni 2019 met het doel om samenwerking in vredeswerk op te bouwen gericht op het verbeteren van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen. De training, waarbij 35 vrouwen uit de hele deelstaat betrokken waren, was gericht op het toerusten van vrouwen met de nodige kennis en vaardigheden om vroege waarschuwingssignalen van conflicten op te merken en methodes te leren om conflicten te voorkomen. Met

FOTO'S: INTEGRITYPR/ WILPF

oog voor de rechten van vrouwen en meisjes tijdens en na een conflict. Er was ook aandacht voor 'best practices' met betrekking tot de aanpak van geweld tegen vrouwen en meisjes. Een van de resultaten van deze training was de oprichting van een rapportageplatform voor het voorkomen van geweld tegen vrouwen en meisjes en andere gewelddadige incidenten.
Het tweede voorbeeld speelt in Kameroen, een land dat jarenlang heel stabiel was, maar waar de afgelopen jaren een zeer onzekere situatie is ontstaan, met regionale conflicten, veel binnenlandse ontheemden en vluchtelingen uit omringende landen.
WILPF Kameroen is een project gestart waarin de huidige conflicten worden geanalyseerd vanuit een feministisch perspectief. Een van de doelen van het project is het verzamelen van relevante input door meisjes en vrouwen, om te komen tot duurzame oplossingen voor vredesopbouw. Resultaten van het project werden ingebracht in de voorbereidingen voor een Nationale Dialoog.
Afgelopen september (2019) is een door meer dan 50 vrouwenorganisaties ondertekend manifest met aanbevelingen uitgebracht onder de naam 'Memorandum « Cameroon Women's Voices in the National Dialogue Process »'. Dit memorandum plaatst participatie van vrouwen, ook in conflictpreventie en bemiddeling, in een breed perspectief binnen de Nationale Dialoog in Kameroen.
Opvallend in het tot stand komen van dit memorandum is dat het "Vrouwen Overlegplatform voor de Nationale Dialoog in Kameroen" ernaar gestreefd heeft om netwerken en vrouwen uit alle lagen van het leven erbij te betrekken, onder meer door het organiseren van workshops. Daarbij kwam een groot aantal thema's aan de orde, waaronder (seksueel) geweld tegen vrouwen, gebrekkig onderwijs, onvoldoende bewustzijn van vredesprocessen, achterstand van vrouwen met andere etnische achtergronden, beperkte toegang tot land en onroerend goed door vrouwen in Kameroen.

Annette Bool en Anjo Kerkhofs

Het verhaal van Jozef

Een van de beroemdste vertellingen uit de Joods-Islamitische traditie is het verhaal van Jozef. In de bijbel beslaat het verhaal maar liefst 13 hoofdstukken in het boek Genesis: broedertwist, hartstocht en verleiding, machtsintriges en onderwerping – een ware soap van spannende gebeurtenissen en wijze levenslessen. In de Koran is heel soera 12 (101 verzen) eraan gewijd. Het gaat over de zondebok, de valse beschuldiging, de omkering en de verzoening of vergeving. Vaak is het verhaal opnieuw verteld, onder andere door schrijvers zoals Thomas Mann en Hubert Lampo.
Het verhaal begint met Jozef als *zondebok*. Zijn broers gooien hem in een put en één van hen verkoopt hem later stiekem aan handelaars die naar Egypte doorreizen. Ze zijn jaloers op zijn status in het gezin van de aartsvader van Israël, Jacob. Hij draagt een bijzondere, veelkleurige mantel en hij vertelt graag over zijn bijzondere dromen als leider. Maar hij is wel jonger dan de andere broers, hij is de zoon van de jongere vrouw van Jacob, de geliefde Rachel. Terwijl hun eigen moeder, Leah, ooit door list en bedrog aan Jacob opgedrongen is – en dat wringt nog steeds. De mooie mantel wordt besmeurd met bokkenbloed aan hun vader getoond als bewijs van Jozefs dood.
Jozef ontsnapt de zondebok-dans. Het verhaal gaat verder met *valse beschuldigingen*. Josef heeft talent voor het leven: hij is mooi, intelligent en creatief. Van slaaf brengt hij het tot hofdienaar van de Farao. Het verhaal gaat dat hij de avances van de vrouw van de Farao afwijst en vervolgens door haar beschuldigd wordt van seksuele verleiding en in de gevangenis belandt. Jozef is een vreemdeling, dus rechteloos. Maar rechteloosheid kan worden omgekeerd – omdat Jozef anders tegen de dingen aankijkt (door zijn dromen)

verandert zijn status: van vreemdeling en gevangene wordt hij adviseur en projectleider. Hij zorgt ervoor dat er graanschuren worden aangelegd, zodat hongersnood voorkomen wordt en Egypte een machtspositie krijgt ten opzichte van omliggende volken.
Klaar. Nee, het is nog niet klaar – er is nog *verzoening* nodig om de cirkel van wraak en geweld te stoppen. Verzoening heeft tijd nodig, en is ook een spel van wederzijdse verkenning en nabijheid. In het verhaal van Jozef komen de broers uiteindelijk naar Egypte om graan te kopen – want er is hongersnood. De rollen zijn omgekeerd. Toch ontvangt hij hen met alle egards, en vraagt uitgebreid naar hun vader. Ze herkennen hem niet. De tweede keer is ook zijn jongere broertje, kind van Rachel, erbij: Jozef heeft dat als eis gesteld. Als de karavaan de tweede keer vertrekt met de zakken graan heeft Jozef ervoor gezorgd dat alle geld dat ze betaald hebben in die zakken zit, maar ook een gouden beker die gebruikt is bij de maaltijd die ze samen vierden als afscheid. Als ze een dagreis verder zijn, stuurt hij soldaten achter ze aan met de beschuldiging dat ze gestolen hebben. En inderdaad: de beker zit boven in een zak graan. De zak van het jongste broertje, Benjamin.
De soldaten nemen hem gevangen, en de broers besluiten terug te gaan en bezoeken Jozef in zijn huis. Jozef speelt: "Ik houd hem hier als mijn slaaf". Maar de broers weigeren te vertrekken zonder Benjamin. Ze argumenteren en pleiten. "Onze vader zou het niet overleven". De oudste broer biedt zichzelf aan om in plaats van Benjamin achter te blijven. Op dat moment ziet Jozef dat ze veranderd zijn, hij draait zich om en moet huilen. Dan maakt hij zichzelf aan hen bekend en zij herkennen hem. In plaats van wraak volgen omhelzingen.

Joke Oranje en Mekka Abdelgabar

Kunst als Middel

The Basement Cultural Foundation in Sana'a, Jemen

Tijdens een presentatie van jonge Jemenitische activisten in Den Haag ontmoette ik Shaima Jamal, directeur van de stichting Basement Cultural Foundation in Sana'a (Jemen). Een jonge vrouw, die vol vuur over het werk van de Basement en over de mogelijkheden van kunst vertelde.

In een land waar woorden als vrede en verzoening nauwelijks mogen worden uitgesproken, is kunst een krachtig middel om mensen te bereiken en actuele kwesties van het leven tijdens de oorlog in Jemen te verzamelen, te bespreken en te tonen. En kunst heeft een lange traditie in Jemen.
De Basement organiseerde vorig jaar een indrukwekkende lijst met activiteiten en kon enkele duizenden bezoekers trekken. Een paar voorbeelden, die door hun formulering laten zien hoe kunst een middel is om maatschappelijk thema's aan de orde stellen.
Shaima Jamal schrijft me, na terugkeer in Jemen: "The Basement begon in 2009 met een *Knowledge Exchange Forum (KEF)* ; aanvankelijk om onderlinge kennis te delen binnen de staf van het kantoor, maar al snel werden mensen van buiten erbij betrokken en werd het een openbare activiteit. Het kantoor is gesloten, maar al die jaren zijn we doorgegaan met het Knowledge Exchange Forum; een wekelijkse event met onder meer muziek, lezingen en tentoonstellingen waar vaak meer dan 200 mensen komen."
"Toen het conflict in Jemen in 2015 verergerde dachten we dat ons werk niet belangrijk meer zou zijn, en mensen niet zou motiveren. Maar het tegenovergestelde gebeurt. Veel mensen begonnen onze events bij te wonen en kunstenaars maakten werk om hun gevoelens en houding over de oorlog en in het bijzonder over vrouwenparticipatie uit te drukken. "
Naast het *Knowledge Exchange Forum* is er een groot aantal programma's, bijvoobeeld *Tell Me Your Tale*. In dit project verzamelde the Basement 20 verhalen van Jemenitische vrouwen die zich inzetten tijdens de oorlog. Vrouwen die erin slaagden geschillen op te lossen, co-existentie in de samenleving te bevorderen of de door oorlog getroffen mensen te helpen. Tien verhalen werden geselecteerd om te presenteren; de deelneemsters kregen training over presentatie- en communicatie- en spreekvaardigheden om hun verhalen effectief te kunnen presenteren in het openbaar. De andere tien verhalen zijn door kunstenaars verbeeld in schilderijen. Dit resulteerde in een boekje.
In de *Basement Book Club* wordt eens per maand een schrijver besproken. Zo kwamen Toni Morrison, Nadia Al-Kawkabani (een bekende Jemenitische hedendaagse vrouwelijke schrijfster), en Simone de Beauvoir al langs. En *Ideas workshop* is gericht op capaciteitsopbouw van jongeren; gebaseerd op het principe van kennisuitwisseling tussen jongeren en kennisverzameling. "Beide activiteiten zijn financieel self-supporting", zo schrijft Shaima.
In het programma *Spaces* selecteert the Basement maatschappelijke onderwerpen, die verschillende aspecten van het openbare leven beïnvloeden. Daarbij hoort ook het geven van training in onder meer debatvaardigheden voor deelnemers.
Alternative Views heeft 60 deelnemers met verschillende culturele en intellectuele achtergronden en uit diverse Jemenitische provincies verzameld. De deelnemers bespraken in 4 groepen met evenveel vrouwen als mannen maatschappelijke kwesties geselecteerd door de deelnemers. Aan het einde deed elke groep aanbevelingen om de thema's om te zetten in schilderijen, theater, poëzie om te tonen in een openbaar evenement.

Annette Bool

De Basement website in het Engels:
http://basementye.org/index.php/en/

Wapens op de Biënnale van Venetië?

Wat doen wapens in de Mozambikaanse hal van de Biënnale van Venetië, een van 's werelds belangrijkste kunstevenementen? Gonçalo Mabunda,een van de beroemdste Mozambikaanse artiesten van dit moment, maakt al jaren kunstwerken uit onklaar gemaakte AK47 geweren, landmijnen, tanks en ander oorlogsmateriaal, dat is overgebleven na beïndiging van een gruwelijke burgeroorlog in 1992.

Mabunda neemt deel aan het project 'Van Wapens naar Kunst', in 1995 begonnen door de Christelijke Raad van Mozambique (CCM), een koepel van lokale kerken. Na afloop van de burgeroorlog tussen regeringspartij Frelimo en de zogenaamde 'gewapende bandieten' van Renamo, bleek dat beide kanten her en der in het land wapens hadden verstopt of begraven uit angst dat het geweld zou heropleven. De CCM nam het initiatief om deze wapens in te zamelen door als tegenprestatie landbouwgereedschap, traktoren of zaaigoed ter beschikking te stellen. Ze doopte het project ***'Van Geweren naar Ploegscharen'***, geinspireerd op het bijbelvers uit het boek Micha: *'Zij zullen hun zwaarden ombouwen tot ploegscharen, en hun speren tot snoeischaren'*.

Vrijwilligers plaatsten het opgehaalde wapentuig vervolgens in grote kuilen, bedolven het onder een laag dynamiet en staken het dan via een lont aan. Dat is een gevaarlijke klus. Daarom gaan de vrijwilligers, zodra de wapens geplaatst zijn, ruim een kilometer verderop zitten op een plek die uitzicht biedt op de explosie, die met luid geraas een dikke donkere wolk de lucht in jaagt.

De boeren bleken maar wát geïnteresseerd in de deal en de wapens bleven binnenstromen. Door het succes van het project kreeg de CCM het idee om met een deel van het wapentuig iets positiefs te doen en zo ontstond het plan om er kunstvoorwerpen van te laten maken. Daartoe worden niet alle wapens vernietigd, maar een deel wordt onklaar gemaakt en overhandigd aan een groep van geselecteerde artiesten om er iets moois van te maken.

Mabunda, geboren in 1975 in de Mozambikaanse hoofdstad Maputo, hoorde bij de eerste groep van 10 geselecteerde kunstenaars.

FOTO'S: COURTESY OF JACK BELL GALLERY

Troon van Wapens

*door Nkosana Mpofu**

Een monument voor de dood
Hen die nooit je dreun hebben gehoord
Nu weggezet in graven en holen
Jij richtte ze te gronde
En nu poseer je hier
Met je spoor van verwoesting
En vraagt mij je te bewonderen
Uitgedaagd, staar ik
Bevend naar jouw kalmte
Aards en rustig
Uitnodigend niet bedreigend
Het conflict tussen wapens en stoelen
Je houdt me voor de gek
Je bracht beroering en gezwoeg
Angst, verwarring en vrees
Vastbesloten en verderfelijk
Geamputeerden, wezen,
weduwen vervloekten je
Verberg je verleden en wieg me
Je dankte levens af
Maar je dapperheid is gebroken
Machteloze wapens, stekelige ruggen,
ellebogen
Een monument van stilte
Voor hen die nooit je dreun hoorden.

**Zimbabwaanse dichter, gebaseerd in Newcastle. Geïnspireerd op de Troon van Wapens.*

Toen hij begon was hij een van de jongste deelnemers. Hij had kort daarvoor lassen geleerd als assistent van de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Andries Botha.

De kunstenaar is geïnteresseerd in 'het collectieve geheugen' van zijn land. "Elke keer dat ik een kogel vernietig, red ik een leven", aldus Mabunda. "Een actieve kogel kan iemand doden, hij kan iemand doorboren. Door hem onschadelijk te maken voorkomen we misschien dat iemand gedood wordt." Gonçalo heeft zelf ook dierbaren verloren tijdens de burgeroorlog. Hij vertelt: "Mijn land is door een erg bloedige burgeroorlog gegaan, die 16 jaar heeft geduurd. Na het vredesaccoord begon de CCM met dit project. Dit is een manier om de mensen te doen nadenken over de geschiedenis van het land en de waanzin van oorlog. Ik vraag me altijd af: hoe kan een arm land zoveel wapens hebben? Ik vind dat het geld dat besteed wordt aan wapens zou moeten worden gebruikt voor de ontwikkeling van het land."

Mabunda is het meest bekend door de tronen en maskers die hij maakt. Volgens de kunstenaar functioneren de tronen als attributen van macht en zijn het, evenals de maskers, tribale symbolen en traditionele objecten van Afrikaanse etnische kunst. Daarnaast maakt hij ook mooie objecten die doen denken aan modernistische kunst uit de 20e eeuw. De kunstwerken zijn een reflectie op de transformatieve kracht van kunst en de veerkracht en creativiteit van Afrikaanse gemeenschappen. Ze laten zien dat oorlog gestopt kan worden. Dat verzoening mogelijk is.

Mabunda's werk is tentoongesteld in talloze musea en galeries over de hele wereld.

Elma Doeleman

Ervaringen met bemiddeling in Soedan

We spreken met Mekka Abdelgabar, een Soedanese consultant en trainer die een methodiek voor regionale bemiddeling heeft ontworpen voor tribale conflicten in Darfur. We kennen Mekka van haar werk met Stichting VOND, die 1325-trainingen geeft aan leidinggevende vrouwen in Darfur en nu ook aan jongeren (zie kader).

Mekka kreeg al vroeg te maken met de noodzaak en techniek van bemiddeling bij tribale conflicten. Haar vader en moeder kwamen uit twee verschillende, nomadische buurvolken in Zuid-Darfur, de Habbaniya uit Buram en de Fallata uit Tulus. Haar vader was politieman in de stad Buram toen hij haar moeder ontmoette. Na het uitbreken van de Darfur-oorlog in 2003 kwamen de twee stammen ook in conflict tussen 2004 en 2008. Mekka's moeder besloot om de jonge Fallata-mannen te waarschuwen om Buram te verlaten omdat Habbaniya-mannen van plan waren hen te doden en hun bezittingen in beslag te nemen. Die strijd heeft Mekka mede gemotiveerd om een leidende bemiddelaar te worden en samen met de vrouwelijke leiders van Darfur te bemiddelen tussen de vechtende stammen in die regio.
"Er zijn", aldus Mekka, "veel aanwijzingen vanuit de Koran over de manier om je met elkaar te verzoenen en de vrede te bewaren. Als je die aanwijzingen kent, kun je mensen er ook op aanspreken en dan luisteren ze naar je. In de trainingen voor vredesopbouw wordt daarom altijd een Imam uitgenodigd om de schriften uit te leggen. Het is in de praktijk niet altijd eenduidig. Je hebt bijvoorbeeld het recht om jezelf te verdedigen, maar de grens tussen zelfverdediging en aanval of wraak is niet altijd duidelijk. Als je niet geduldig en zorgvuldig uitzoekt wat de situatie is bij een conflict, voordat je direct tot verdedigen of aanvallen overgaat, kan het escaleren."

"Er is een voorbeeld van een gewapend conflict met de naam Basoes, veroorzaakt door een kameel die de boerderij van een persoon van de naburige stam verwoestte. Dit incident leidde tot een gevecht tussen de stam van de kameeleigenaar en de stam van de boer, dat veertig jaar heeft geduurd. Uiteindelijk werd het opgelost door bemiddeling en verzoeningsinspanningen."
"Als iemand je bewust of onbewust kwaad doet, heb je volgens de Koran wel recht op genoegdoening, maar je mag niet méér terug doen (of vragen) dan de mate van het kwaad dat jou aangedaan is. Dus: een oog voor een oog, een tand voor een tand. Daarom is het ook zo erg dat tegenwoordig in de tribale conflicten geroepen wordt: 'We accepteren geen genoegdoening (dus een bedrag in geld, de zogenaamde 'dia'), we willen bloed voor bloed!'. Want in de Koran is het principe dat je wel het recht hebt op (gematigde) genoegdoening, maar dat het beter is als je eerst een afweging maakt van de gevolgen van je eisen, en dan besluit te vergeven of kwijt te schelden, want dan zal Allah je belonen."
Mekka vertelt dat er in de militaire strijd helemaal geen maat wordt gehouden. "Zonder enig besef van wat er gaande is komen jonge soldaten naar conflictgebieden met de opdracht 'de omgeving schoon te vegen'. Het zijn militairen, ze gehoorzamen orders zonder na te denken. Vaak zijn het zelf arme sloebers, die door oorlog hun middelen van bestaan zijn kwijtgeraakt en een baan in het leger accepteren. Maar volgens de Koran mag je jezelf niet verdedigen in het gebied van een ander, je mag alleen je eigen territorium verdedigen."
"We kunnen heel goed met mensen hierover praten, ook als ze in een gewapend conflict verwikkeld zijn", aldus Mekka. We geloven dat mensen kunnen veranderen als ze stilstaan bij de hoge kosten van het doden van hun medemens. Heel veel mensen die de wapens opnemen willen dat eigenlijk niet. Ze willen gewoon hun inkomen zeker stellen, maar hun hart doet niet mee. Ze hebben iemand nodig die er met hen over praat en hen op andere mogelijkheden wijst om op te komen voor hun rechten. Het is juist belangrijk dat rivaliserende volken elkaar helpen om de armoede en het gebrek aan vooruitgang samen aan te pakken. Een betere infrastructuur die nodig is om je product te verkopen kun je nu eenmaal niet met je eigen blote handen maken."

'We geloven dat mensen kunnen veranderen als ze stilstaan bij de hoge kosten van het doden van hun medemens'

Samen met de leidinggevende vrouwen uit Darfur die als bemiddelaars opgeleid zijn, heeft Mekka al heel wat stamhoofden tot bezinning gebracht, eenvoudigweg door naar de conflictgebieden toe te gaan op het moment dat mensen elkaar doden, en dan te praten met de vrouwen over de oorsprong van het conflict en mogelijke oplossingen. Omdat die vrouwen vaak goede netwerken hebben in het gebied, wordt het mogelijk om met de dorpshoofden te praten en hen uit te dagen om met elkaar een oplossing te vinden en zo te voorkomen dat iedere partij in het conflict externe milities of het leger erbij haalt, waardoor veel jonge mensen zouden sneuvelen zonder dat er iets verandert aan de oorzaken van de conflicten.

Theater als instrument voor vredesopbouw

Een kleine groep jeugdige deelnemers aan VOND's programma P4All 'Youth for Social Cohesion' is lid van een buurtvereniging in Nyala-stad genaamd 'El-Gamhouria Jeugdvereniging voor Vrede'. De leden van deze vereniging werken aan vrede. Om conflicten tussen gemeenschappen te voorkomen en vrede op te bouwen gebruiken ze verschillende methoden. Ze schrijven gedichten en verhalen en maken theater. Ze verspreiden hun berichten in de stad door voorstellingen te organiseren in de verschillende wijken, op scholen, in clubs en vluchtelingenkampen. Deze initiatieven leveren een effectieve bijdrage aan het tot stand brengen van duurzame vrede; ze worden heel goed ontvangen binnen de gemeenschappen en aangemoedigd door de overheid. Deze methoden gericht op bewustmaking zijn niet alleen nuttig bij het oplossen van conflicten en het komen tot verzoening, maar helpen ook om conflicten te voorkomen.

En op nationaal niveau? Is daar ook bemiddeling en verzoening mogelijk?
Mekka is erg onder de indruk van de manier waarop burgers gereageerd hebben op de slachting die de milities dit jaar gehouden hebben onder de demonstranten, terwijl het leger dadeloos toekeek. "Ze hebben elkaar en anderen plechtig beloofd om niet in te gaan op dit onnodige en buitensporige geweld – want ze wisten dat ze dan zouden verliezen, zoals in de revoluties in Egypte, Libië en Syrië gebeurde. Maar er is nog een lange weg te gaan, want aanhangers van het oude, dictatoriale regime zitten nog altijd op sleutelposities in tal van overheidsdiensten; en velen van hen hebben zich onrechtmatig verrijkt."

Wat heeft Soedan nodig om een vreedzame regering op te bouwen?
"In de eerste plaats natuurlijk: ruimhartige politieke steun voor de Raad voor Transitie in de komende twee jaar, zodat ze veilig orde op zaken kunnen stellen. Daarnaast is er internationaal het besef nodig dat hulp die alleen vanuit eigenbelang en vanuit de eigen agenda's van andere landen gegeven wordt, niet het gewenste resultaat zal hebben en op langere termijn geen voordeel biedt. Bijvoorbeeld Chinese hulp die vooral bedoeld is om meer bezit te verzamelen waar Soedanezen geen zeggenschap over hebben. Of Saoediers die het land dat ze in Soedan bezitten zo exploiteren dat het milieu vervuild raakt en arbeiders uitgebuit. Ook grootschalige humanitaire hulp of wurgleningen voor te grote projecten zijn een gevaar."
"De sleutel voor Soedan is investeren in productie. Er is voldoende potentieel, er zijn voldoende goed opgeleide mensen, er zijn voldoende natuurlijke hulpbronnen. Om eerlijk te investeren is ook hulp nodig voor het opzetten van goede wetgeving om corruptie in te dammen en burgerparticipatie mogelijk te maken. De banktegoeden van de profiteurs van het oude regime dienen bevroren te worden. Burgers moeten beschermd worden als ze onrecht aan het licht brengen."
Mekka's grootste droom is nationale verzoening, die een einde maakt aan stammentwist en onderlinge vernedering. "Het mag niet één stam zijn die heerst over de anderen. Mensen moeten in leidinggevende posities komen vanwege hun kwaliteiten. Wij zijn één Soedan, en we zijn trots op Soedan."

Joke Oranje

'Wanneer je iemand vergeeft, vervaagt de herinnering niet. Je kiest er simpelweg voor om te vergeven om jezelf te bevrijden van de wrok. De herinnering blijft, als een waardevolle les.'

'Can I give her a hug, please'?

'Begin jij nu ook al' zegt ze licht geïrriteerd, als ik Anna vraag of ze het haar dochter niet kan vergeven. Op dat moment weet ik dat ik hier niet meer over kan en mag praten.
Anna, nu halverwege de tachtig, ziet haar kinderen niet meer. Al jaren niet meer. Ze is erg eenzaam en laat het vaak weten. "Kind, wat ik niet allemaal heb meegemaakt". En dan vertelt ze mij over vroeger. Ongelukkige jaren. In deze moeilijke jaren en de jaren erna is Anna er altijd geweest voor haar dochter, die het ook niet makkelijk had. Echter toen haar dochter een keer raad vroeg aan haar zus en niet aan Anna zelf, viel dat niet goed. Het was onvergeeflijk. De keren erna dat haar dochter op bezoek kwam, kwam dit onvergeeflijke moment steeds weer ter sprake. Totdat haar dochter besloot niet meer naar haar moeder te gaan.
"Ik mis mijn kinderen heel erg". "Zij zijn er niet voor mij".
"Kun je het haar dan niet vergeven?" vraag ik Anna. "Nooit."
Vaak gaat het om iets kleins, en vaak om veel meer. Een ruzie die jaren blijft hangen. Een ruzie waarvan we niet eens meer weten waarover hij ging. Maar wel hoe we ons daarover voelen. We voelen ons gekwetst, niet begrepen en vooral niet gezien. We houden vast aan ons eigen gelijk en kunnen ons moeilijk voorstellen wat het voor de ander betekent. Zo ken ik heel wat ouderen en kinderen die elkaar helaas niet/nooit meer ontmoeten. Zolang we niet kunnen of willen vergeven, blijven we in pijn en verliezen we elkaar. Vaak gaat het inderdaad om veel meer, en zoveel erger. Dan zijn sommige daden bijna of eigenlijk helemaal niet te vergeven. En dan put ik kracht uit de vraag die een jonge verdrietige man in Dallas deze week aan de rechter stelde. "Can I give her a hug, please". Met dit gebaar vergaf hij de vrouw die zijn broer per ongeluk dood schoot.

Caro Bonink

'Het is niet altijd genoeg om vergeven te worden door anderen. Soms moet je leren om jezelf te vergeven'

Traumaverwerking en verzoening na genocide

"Verzoening of verbroedering is voor een individu niet gemakkelijk na collectieve agressie zoals genocide. Dat iemand zich de verantwoordelijkheid aanmeet voor iets dat hij niet zelf heeft gedaan (dat de zijnen is aangedaan) en zich hierdoor schuldig voelt, is een universeel psychologisch gegeven. Dat leidt er vaak toe dat een individuele nabestaande een individuele dader niet wil zien. Want wie zou wie in de ogen kijken?"

"Uitgangspunt voor verzoening in een vredesproces is dat mensen met elkaar in het reine moeten komen, en dat lukt niet iedereen. Misschien is het voldoende om met het onreine te leren leven. Je moet immers verder." Aan het woord is Amy Besamusca, in Nederland opgeleid als psychiater en ook werkzaam als psychotherapeut. Sinds 2007 werkt ze in Burundi. Ze draagt bij aan de opleiding van artsen en verpleegkundigen waar het gaat om het omgaan met traumaverwerking en herkennen en behandelen van psychische ziekten. Aanvankelijk, vanaf 2007, deed ze dit werk drie keer per jaar gedurende drie weken, maar sinds 2016 drie keer per jaar twee maanden. Ze heeft daarvoor haar baan in Nederland opgezegd.

We leren Amy kennen als een dynamische en gedreven persoonlijkheid. Ze vertelt enthousiast over haar werk, terwijl ze ons ophaalt van het station, ons trakteert op koffie en taart en ons haar verzameling van Afrikaanse kunstobjecten toont. Aanleiding voor ons gesprek is haar roman die speelt in Rwanda: 'Een goede geest bestaat niet'. (zie de boekbespreking in het kader).

Hoe ben je betrokken geraakt bij Rwanda en Burundi?

"In mijn werk als psychiater was ik altijd al gefascineerd door de invloed van cultuur en politiek op de belevenis van mensen met psychische problemen of met posttraumatische stress. Ik heb dertien jaar bij defensie gewerkt, ik was de 'vrijdag-psychiater'. Ik had te maken met militairen die in vredesmissies werkten, de blauwhelmen, die elkaar als groep prima begrepen, maar als individu vastliepen. Het was belangrijk voor hen dat ze collectief erkenning kregen van de staat voor hun rol in het gewapend conflict, vooral ook als slachtoffer van aanvallen, als mens die een collega verloor, die met zijn gevoelens in de knoop raakte, en met hun symptomen van PTSS (zoals flash-backs, agitatie en dissociatie). Uiteindelijk is hun verzoek gelukkig gehonoreerd. Hetzelfde kwam ik tegen in Rwanda en Burundi. Het is belangrijk dat het conflict collectief geduid wordt. Het zou Rwandezen erg helpen als de Rwandese overheid verantwoordelijkheid zou uitspreken over het gebeurde en daarmee het trauma van individuele burgers zou verlichten. Maar dat kunnen we niet verwachten, want de huidige president was zelf in het verleden betrokken bij gewapende acties. Kofi Anan van de VN heeft gelukkig wel spijt betuigd, omdat de VN voor Rwanda en voor Burundi niet echt een goede geest zijn geweest omdat ze niet ingrepen om het geweld te stoppen.

Geboren na de oorlog kon ik profiteren van een goede opleiding, die Marshall-hulp in Nederland mogelijk had gemaakt. Toen ik op mijn vijftiende een auto in een ravijn zag liggen en mijn vader niet wilde stoppen, vroeg ik waarom niet. "Omdat ik toch niet weet wat ik dan moet doen", zei hij. Toen wist ik dat ik arts zou worden: je moet weten wat je moet doen. Kennis is belangrijk. Jonge mensen in postconflict Burundi krijgen geen Marshallhulp in de mate waarin ik daar voordeel van heb gehad. Onze Stichting heet Kennis zonder Grenzen. Ook bij traumaverwerking is kennis belangrijk.

Tijdens een vakantiereis naar Tanzania, later, met man en kinderen, raakte ik erg onder de indruk van de mensen in het land. Ik had meer aandacht voor hen dan voor de wilde beesten en de natuurtochten die mijn man en de jongens leuk vonden. Ik zag hoe bijzonder krachtig en zelfredzaam ze waren, terwijl zij zo niet bejegend werden. Toeristen en ontwikkelingswerkers zijn geneigd met hen te praten over wat ze allemaal *niet* hebben, maar ik zag juist hoeveel ze *wel* kunnen met weinig middelen. Bijvoorbeeld: toen de stroom uitviel wisten wij niet wat we moesten doen, maar wisten de Tanzanianen in een mum van tijd van alles te regelen. Die houding trok me enorm aan. Ik ben me toen na overleg met het thuisfront gaan voorbereiden om mijn professionele kennis in Afrika te benutten. Bij de eerste opdrachten als vrijwilliger ervoer ik onvoldoende continuïteit en duurzaamheid, tot ik via een NGO in het ziekenhuis kwam te werken. Maar toen de NGO daar door de politieke crisis van 2015 geen Europeanen meer naartoe wilde sturen, heb ik de knop omgezet: 'Amy gaat voortaan op zichzelf!'"

Waarom Burundi?

"Ik kwam er via een NGO bij toeval terecht. In Burundi zie je verzoening gebeuren. Er is, ondanks de politieke spanningen rond de ambities van de huidige president, een sterke samenhang van de bevolking. Na de genocide in armoede samen voor voedsel zorgen, geeft ook een gemeenschappelijke basis. Het zijn vriendelijke en creatieve mensen, die de tijd nemen om vertrouwen op te bouwen voordat er afspraken worden gemaakt. Ze hebben geleerd om 'met het onreine te leven' en gaan daardoor meer ontspannen met elkaar om.

> 'Wanneer een arts in Nederland achterover leunt, betekent dat voor een patiënt 'Ik heb alle tijd voor je'. In Burundi betekent het 'Ik heb geen aandacht voor je'

Met de Burundezen waar ik mee werk - we hebben een heel team inmiddels - wisselen we ook bewust culturele gewoontes uit. Wanneer b.v. een arts in Nederland achterover leunt, betekent dat voor een patiënt 'Ik heb alle tijd voor je'. In Burundi betekent het 'Ik heb geen aandacht voor je'. En wanneer je bijvoorbeeld wilt uitleggen dat epilepsie niet besmettelijk is, raak je als arts die patiënt aan als bewijs."

Je hebt dus zelf een stichting opgericht voor je werk?
"Onze stichting, Kennis zonder Grenzen, heeft in Burundi een project opgezet om de zelfredzaamheid van straatjongeren te ondersteunen. In groepen van 14 jongeren (7 jongens en 7 meisjes vanaf 18 jaar) helpen we ze om samen een bakkerij op te richten. Wij betalen hun lokale opleiding, benodigde materialen en de eerste ingrediënten en ook hun eerste jaar zorgverzekering. Uit de opbrengst kunnen ze al snel uitbreiden en innoveren. Dit concrete project werkt beter dan microkredieten, want de hoge rente is in het straatarme land een belemmering voor het lenen van geld. Kennis opbouwen is krachtig: de jongeren leren hoe ze brood kunnen bakken, hoe hygiëne te handhaven, hoe de markt werkt, hoe je de onderneming gaande houdt, hoe je met geld omgaat. Kennis is universeel en heeft geen Hutu of Tutsi kleur. Kennis kan niemand ze meer afpakken. Er zijn nu al 17 van dit soort bakkerijen."

Hoe deel je kennis over psychologische problemen met een andere cultuur?
"Dat is een leerproces. Iedere cultuur heeft recht op eigen verklaringen voor gedragsstoornissen of psychoses. Je hoort verklaringen over geesten, gif en slangen voor psychische en andere problemen. Als de zieke persoon een disconnectie heeft met de werkelijkheid vind ik het niet waardig om hem/haar dan maar na te praten en in de waan te laten. Het helpt om te luisteren naar verklaringen, ook van familie en vrienden, vanuit een houding: "die verklaring zou goed kunnen, en je kunt het ook anders zien, namelijk…". Als je dat uitlegt, worden je diagnose en adviezen geaccepteerd en praten ze heel open over wat zij waarnemen. Daarmee kom je dan weer verder met het verhogen van de zelfredzaamheid, ook bij mensen die in de war zijn. En natuurlijk is het voor een goede diagnose en het toedienen van medicatie ook belangrijk om samen goed te begrijpen wat er aan de hand is.

Ik leid vooral lokale artsen op, maar ook verpleegkundigen en psychologen. Want psychotherapie die uitgevoerd wordt door buitenlanders is in het algemeen geen goed idee. Veel programma's die door buitenlandse organisaties aangeboden worden zijn te abstract, te kort, willen teveel te snel en zijn met die westerse bril op dan niet duurzaam.
Bij genocide blijft het een prangende vraag hoe grote groepen mensen zo opgezweept kunnen raken dat ze gaan moorden: wat speelde er onder de bevolking en welke politieke krachten waren er. Het is nodig om dit te begrijpen, want na die collectieve gekte voelen individuen zich schuldig; het gevoel van schuld wordt alleen niet uitgesproken. Het verinnerlijkt zich en kan tot blijvende haat leiden. Om die reden is verzoenen onmisbaar voor vredesopbouw, en daar draagt de geestelijke gezondheidszorg indirect aan bij."

Is dat nog verschillend voor vrouwen en voor mannen?
"In Burundi is de gendervraag minder urgent dan in andere landen. Er zijn meer vrouwen in leidinggevende posities, en vrouwen hebben veel te zeggen. De manier waarop vrouwen, maar ook mannen, de verzoening en verbroedering organiseren is sterk geworteld in hun gewoontes. Dit proces gaat langzaam maar het is duurzaam: elkaar na jaren eens voorzichtig groeten, later eens een praatje samen. En in de armoede je eten delen is uiteindelijk een teken van vriendschap, ook al is dan misschien nog niet alles gezegd."

Psychologisch inzicht in traumaverwerking na genocide

"Voor collectieve agressie zoals genocide bestaan verschillende psychologische verklaringen, waarin (politieke uitlokking van) groepsgedrag steeds een rol speelt", aldus Amy. "Het betreft complexe psychologische theorieën, die de basis vormen voor het zoeken naar oplossingen na alle ellende. Bij de uitlokking van (of het niet ingrijpen tegen) genocidaal geweld kunnen mondiaal politieke of lokaal politieke agenda's overheersen. In Rwanda speelde bijvoorbeeld het ontwijkend gedrag van België, Frankrijk en de VN geen goede rol."
"Boosheid over onderdrukking of minachting spelen vaak van beide (etnische) kanten ook een rol bij collectieve agressie, maar degenen die uitlokken zijn de grootste schuldigen. Uitvoerende daders beleven tijdens hun daden (collectieve) opluchting of zelfs euforie, maar voelen zich na de genocide (individueel) vaak wel schuldig. En ook bang als ze niet meer beschermd worden door de uitlokkers. Zij moeten hun persoonlijkheid opnieuw uitvinden. In die zin voelen zij zich ook slachtoffers: boosheid en het gevoel geminacht te worden zijn achteraf niet verdwenen bij het individu."
"Nabestaanden van slachtoffers hebben geen gelegenheid voor normale rouw in de situationele context: aanvankelijk is er nog altijd gevaar ter plekke, of verblijven ze in kampen met dezelfde risico's als voorheen. Ze zijn ook in emotionele verwarring want ze vragen zich af hun familie of achterban en daarmee zijzelf eigenlijk ook slecht waren. Bovendien voelen zij zich schuldig tegenover hun overledenen omdat zij het wèl hebben overleefd en hun overledenen niet (genoeg) hebben geholpen."
"Dat processen worden gevoerd tegen uitlokkers van mensenrechtenschendingen, spreekt voor zich. Dit kan bovendien individuele overlevenden (zowel daders als nabestaanden) helpen bij de verwerking van wat is gebeurd. Kleinschalige lokale processen, die parallel plaatsvinden op gemeenschapsniveau op basis van in het verleden bestaande (traditionele) hiërarchische verhoudingen, worden in de samenleving geaccepteerd, maar leveren de daders en nabestaanden meestal niet

echt een 'gemakkelijk' gevoel op uiteindelijk. Het lokale vonnis, zoals dienstverlening of financiële genoegdoening of het afstaan van een stukje land, kan wel het gevoel geven dat er iets wordt rechtgezet, maar de diepere psychologische problematiek wordt er vaak niet door aangeraakt. Toch moeten de mensen verder met elkaar, of ze kiezen ervoor elkaar nooit meer te zien."

"Met elkaar verder gaan in een samenleving betekent dat iedereen (want iedereen hoorde immers ergens bij) zich moet voegen. Er zijn mensen die leren om met elkaar in het reine te komen. Zij kunnen goede rolmodellen zijn. Maar er zijn natuurlijk ook veel mensen die psychologisch anders in elkaar zitten en niet verder komen dan met het onreine leren omgaan. Daar is niets mis mee. Van dit laatste noem ik het voorbeeld van langs elkaar heen lopen, na verloop van tijd naar elkaar kijken bij het langslopen, naderhand een knikje geven, bij een volgende keer een voorzichtige groet, en zo steeds verder tot mensen elkaar kunnen gaan aankijken. Je kunt ook samen zwijgen om te verbroederen, zoals in een kerk. In een arme omgeving, waar eten schaars is, is met elkaar samen eten het hoogste goed op meta-communicatief niveau."

"Posttraumatische stress zie je in Afrika vaak niet zoals in het Westen. In Afrika worden mensen door psychotrauma eerder psychotisch, maar herstellen daar bij een goede en in de context passende psychiatrische behandeling ook sneller van. Wat ik in Burundi zie is dat de samenhang tussen familie en vrienden daar ook toe bijdraagt, net als cultureel passende begeleidingen door adequaat opgeleide Burundese psychologen en beperkte medicamenteuze ondersteuning, terwijl psychotherapie op westerse leest geen duurzaam soelaas biedt."

Joke Hartmans en Joke Oranje

Een goede geest bestaat niet

Een Goede Geest Bestaat Niet (2018) is een indringende roman met als hoofdpersoon Victor, een Rwandese vluchteling die in België opgevangen is, daar woont met zijn gezin en werkt als psychiatrisch verpleegkundige. Het boek gaat over wat hij en zijn familie meegemaakt hebben, en over de manier waarop hij zelf daarmee omgaat als overlevende van de oorlog waarin mensen om hem heen bruut afgeslacht werden en waarin geen enkele plek veilig was voor de golf van haat en geweld die het hele land in de greep had.

Victor heeft een Hutu vader en een Tutsi moeder, dus wie is hij eigenlijk? Hoe kan hij zich concentreren als hij telkens angstdromen heeft over wat hij meemaakte? En waarom was hij als jonge man niet bij zijn moeder toen ze vernederd en gedood werd?

Het is een prachtig verhaal, waarin alle culturele details maken dat de lezer zich in kan leven en erin meegezogen wordt. "Want", zo zegt de schrijfster, Amy Besamusca-Ekelschot, "Je eigenwaarde zul je kwijtraken bij geweld, maar je eigen waarden kun je desondanks terugvinden en behouden. Die waarden vormen je geloof in jouw manier van leven. Dat geloof geeft je ook ruimte om te veranderen."

Te bestellen bij www.kenniszondergrenzen.nl
of www.uitgeverijmikschots.nl

Techniek en sociale binding helpen bij verzoening

Midden in den Haag, vlakbij het huis van Spinoza, huist The Hague Peace Project in een gemeentelijk kunstenaarspand op de Paviljoensgracht.

Het is een initiatief van Jacob de Jonge en Tayfun Blacik en het functioneert sinds 2016 als een vereniging van diaspora-mensen uit conflictlanden, die samen nadenken over perspectieven voor vrede in hun landen. Van Jacob is het schilderij dat hiernaast afgebeeld is en levensgroot in het kantoor hangt. Het doet denken aan het verhaal van de torenbouw van Babel: mensen die steeds hoger op willen, maar uiteindelijk daardoor elkaar niet meer begrijpen.

Het project biedt aan de leden de mogelijkheid om met elkaar in gesprek te gaan over hun land, ook – en juist – als ze het niet met elkaar eens zijn. De bedoeling is dat ze naar elkaar luisteren en hun gevoel van vijandschap overwinnen, zodat het niet doorgegeven wordt aan komende generaties. Daarbij moet je denken aan Koerden en Turken, Syriërs uit verschillende politieke en godsdienstige stromingen, en de drie verschillende identiteiten van Marokkanen. Er is ook een gespreksgroep over de conflicten in het Grote Meren-gebied in Afrika (Rwanda, Congo, Oeganda). Dit wordt 'social cohesion' genoemd. De regel is dat de diaspora-mensen zelf de leiding houden over hun gesprekken, ook als ze Nederlanders erbij uitnodigen. De leden kunnen ook ingehuurd worden bij vredesevenementen in Den Haag waar informatie over hun land belangrijk is. Peace Project bemiddelt daarbij.

Verder organiseren de leden als jaarlijkse evenementen een boekenruilbeurs en de zogenaamde Hague Hacks. Daar komen technologieprofessionals, startups en mensenrechtenverdedigers bij elkaar om mogelijke technologische oplossingen voor mensenrechtenkwesties te verkennen. Voor het festival van dit jaar werden vijf situaties verkend: (1) de huidige polariserende rol van sociale media in Bangladesh; (2) het potentieel voor technologie om de veiligheid in Soedan te vergroten; (3) de persvrijheid en de veiligheid van critici van de overheid in Rwanda; (4) het volgen en bewaken van de Noord-Koreaanse slaven buiten Noord-Korea; en (5) de bescherming van persoonsgegevens in Pakistan. Deelnemers werden vooraf aangemoedigd om zoveel mogelijk te leren over de context en de complexiteit van deze kwesties.

Joke Oranje

Zuivering als begin van verzoening

We zitten aan de keukentafel bij Ruth thuis. Ik ken Ruth al lang; van collega werd zij vriendin. Zoals ik ooit met haar reisde in Suriname, zo probeer ik nu met haar mee te reizen terwijl zij vertelt over vergeving en verzoening, maar het meest van al over zuivering. Zorgvuldig formulerend, zodat ik haar denken en voelen kan begrijpen.

"Het begint bij jezelf. De relatie met je kinderen. Niet alleen vergeef je je kinderen wanneer ze hun eigen weg gaan, maar je vraagt ook vergeving voor wat je misschien niet zo goed hebt gedaan. Het gaat erom dat je, ook wanneer je er niet meer bent, vrij bent van wrok. Ik probeer mezelf te verschonen tijdens mijn aardse leven.

Er is een Surinaams-Creoolse traditie die zegt: alles wat je uitspreekt heeft effect. Puru mofo (letterlijk je mond weghalen); iets wat je gezegd hebt gaat een eigen leven leiden. Als je iets boos zegt geeft dat een negatieve energie (fro-fio), waardoor je een ander veel leed toe kunt brengen. Dus als je bijvoorbeeld iets hards tegen je kind hebt gezegd, vraag je daarna vergiffenis.

Maar je moet ook gezuiverd zijn. Moeder aarde is belangrijk en water, bos en lucht. De persoon is meer dan een lichaam. Wanneer ik iets vervelends tegen iemand zeg, kan ik die ander ook op zielsniveau (kra=ziel) krenken. Door in iemands nabijheid water te plengen, oorspronkelijk in een calabas, kun je de ziel vergiffenis vragen en vergeven.

Wanneer iemand ernstig ziek is of stervende en in het ziekenhuis ligt wordt dat ook gedaan. Altijd in afzondering. Dan zorg je dat de belangrijke mensen aanwezig zijn, zodat in hun aanwezigheid water geplengd kan worden. Maar ik zeg altijd: wees dat voor. Zorg dat je al veel eerder zuiver bent ten opzichte van de mensen om je heen.

Op een ander niveau speelt vergeving ook tussen man en vrouw. Wanneer een vrouw zwanger is en er is tijdens de zwangerschap ruzie geweest, dan vraagt de man voor de bevalling vergeving. Om te zorgen dat de bevalling voorspoedig verloopt. De verloskundige kan die zuivering inzetten (door de zwangere en familie de ruimte te bieden). Dat gebeurt in Suriname in alle culturen, ieder doet het op eigen wijze. Ik geloof erin, ik heb zelf gezien dat dat werkt."

> 'Naast het officiële juridische systeem werken nog steeds de traditionele manieren van rechtspreken'

En zo zijn we ongemerkt in Suriname beland. Eerst naar Frans Guyana, net aan de andere kant van de Marowijne rivier, waar de moeder van Ruth werd geboren. Zij groeide op in een pleeggezin van zendelingen. De grootvader van Ruth was dominee. Maar haar oma (bloedverwant) was een wijze vrouw. Zij woonde in de dessa, buiten de stad Paramaribo. Ze had veel kennis van kruiden en medicijnen. Veel mensen kwamen bij haar om advies en hulp. "Zij was de oma van de buurt, voor allerlei mensen, Javanen, Hindoestanen, Creolen. Ze gaf informatie, medicijnen, ze bemiddelde en gaf spirituele, religieuze steun."

"Als groep of gemeenschap werkt zuivering en vergeving ook. En tussen stammen. Zeker in het binnenland. Je kunt als groep in een gemeenschap fouten maken. Dat betekent dat je leefregels overschrijdt of dat je voor een handeling geen toestemming van het dorpshoofd hebt gevraagd. Bijvoorbeeld dat je suikerriet gaat verbouwen in plaats van cassave. Of dat je bomen gaat kappen, illegaal dus. Dan komt er een krutu (vergadering van inheemse notabelen in Suriname die bestuursaangelegenheden en geschillen behandelt) waarin iedereen wordt gehoord en zijn zegje kan doen, in aanwezigheid van degene die het gezag heeft, de Granman (hoogste gezagsdrager van een gemeenschap), maar meestal het dorpshoofd (Kabiten) of zijn assistent de Basiya. Van oudsher is er ook altijd een bemiddelaar. Bij grote conflicten tussen stammen is dat een bemiddelaar van buitenaf. Dan wordt er vergeving gevraagd en een straf uitgesproken. De verschillende mogelijke straffen worden besproken. Maar voor de vergadering begint hoort er een ritueel plaats te vinden. De persoon moet gezuiverd worden, je moet zuiver het gesprek ingaan om een eerlijke kans te krijgen. Daarbij worden ook de voorouders aangeroepen om aanwezig te zijn en zuivere inzichten te bieden.

Nu Paramaribo zich meer en meer bemoeit met wat er in het binnenland gebeurt, verliezen deze rituelen en gebruiken aan kracht. Zij blijven bestaan en het gezag in het binnenland is leidend! Naast het officiële juridische systeem werken nog steeds de traditionele manieren van rechtspreken.

Naast de overheid is er ook, vooral in het binnenland, een sterke kracht vanuit de kerk, vooral de volle evangelische gemeenten. Voor Creolen is er geen tegenstelling tussen eigen spiritualiteit, winti-religie en de kerk.

Maar andersom vanuit de kerk naar de winti-religie is dat wel zo en er zijn ook belangen in het geding. Wanneer mensen heel kerks zijn, doen ze niet mee met rituelen. Maar veel mensen hebben de kerk losgelaten, niet hun geloof. De winti-rituelen zijn een deel van de overleving van de slaven geweest. Zij hielden in het geheim vast aan hun rituelen. Dat gaf hen kracht en saamhorigheid. Dit werd door de kerken gezien als afgoderij. Nu is dat anders, meer open. Er zijn nu winti-priesters. Creolen zijn minder kerks geworden, zij belijden en praktiseren hun winti-religie op andere plekken."

Terug naar Nederland. Hoe werken deze tradities in Nederland door?
"Een voorbeeld. Wanneer je belangrijke dingen wilt doen als familie, bijvoorbeeld een gestorven ouder na een jaar herdenken in Suriname, dan moet je zuiver zijn onderling als familieleden met elkaar. Misschien heb je iemand gekwetst, of heeft iemand iets vervelends gedaan. Een aantal weken voor vertrek kom je bij elkaar en spreekt dingen tegen elkaar uit. Dat is een serieuze bijeenkomst (Komparsie=bijeenkomst/vergadering), met pijn en emoties. Maar het geeft verlossing en verzoening. Het kan geleid worden door een vrouw in de familie. Tegenwoordig kunnen vrouwen ook Basiya zijn. In Nederland is de functie niet volgens erfrecht bepaald. De benoeming is anders dan gebruikelijk in Suriname, waar deze volgens de matrilineaire lijn wordt doorgegeven. De eerste keer worden ook de overleden ouders uitgenodigd en de afwezige familieleden. Voor vertrek kun je nog een aantal keren bij elkaar komen. We eten, drinken en lachen ook samen en de sfeer wordt steeds luchtiger. Zodat je uiteindelijk samen gezuiverd op reis kunt gaan. Het is zeker niet zo dat alle Creolen in Nederland deze rituelen zo uitvoeren. Sommigen verliezen deze spirituele tradities."

We komen terug op de rol van de vrouwen.
Ruth: "Vrouwen zijn de dragers van de cultuur. Van oudsher hebben ze die rol, krachtig en wijs. En ze redden het hele dagelijks leven. Denk maar aan de kostgrondjes die je in het binnenland zag, waar de vrouwen de grond bewerken, zaaien en oogsten."

Annette Bool

Rectificatie
In het vorige nummer zijn bij het artikel over Berechting van Seksueel Geweld wat fouten ingeslopen. We hebben deze inmiddels hersteld en u kunt het gecorrigeerde artikel vinden op de website www.vrouwenen-duurzamevrede.nl/activiteiten/Gender en Duurzame Vrede uitgave 2019 nummer 2 Vrede bevechten

Het tijdschrift Gender en Duurzame Vrede is een uitgave van de Vereniging Platform Vrouwen & Duurzame Vrede. Dat is een lobbynetwerk van 12 organisaties en circa 280 leden. Dit zijn vrouwen- en vredesorganisaties, waaronder organisaties van vrouwen uit landen in gewapend conflict. Ze zetten zich in voor een integrale uitvoering van de Veiligheidsraadsresolutie 1325, voor de rechten van vrouwen en minderheden en voor een duurzaam veilige wereld. Het Platform is ondertekenaar van het Nationaal Actieplan 1325. Zie voor meer informatie **www.vrouwenenduurzamevrede.nl**.

> 'Vergeving is de geur die viooltjes afgeven aan de voet die ze verpletterd heeft'
> Mark Twain

Gender en Duurzame Vrede is een uitgave van het Platform Vrouwen & Duurzame Vrede.

REDACTIE: Elma Doeleman (hoofdredacteur), Joke Oranje, Annette Bool, Anjo Kerkhofs, Thea Vermeiren en gastredacteur Mekka Abdelgabar (St. VOND)

MET MEDEWERKING VAN: Caro Bonink, Martha ten Bokkel Huinink en Joke Hartmans

VORMGEVING: Bianca Emanuel
DRUKKERIJ: Bergdrukkerij Amersfoort

REDACTIEADRES: Binnenkadijk 276, 1018ZJ Amsterdam EMAIL: **vredactie@gmail.com**

Een LOS NUMMER kost € 7.
De thema's zijn: 1. Seksueel geweld in gewapend conflict; 2. Eigenzinnige strategieën; 3. Jongeren!; 4. Religie; 5. Jemen; 6. Geld; 7. Veiligheid bevechten; 8. Verzoening.
Een digitale versie van alle vorige nummers is beschikbaar op de website van het Platform. Wilt u een papieren versie ontvangen dan kunt u deze bestellen door uw postadres te vermelden bij het storten van het bedrag op NL60TRIO0338471049 t.n.v. Platform Vrouwen en Duurzame Vrede, o.v.v. Gender en Duurzame Vrede. Het Platform heeft ANBI-status, fiscaal nummer (RSIN) 8568.58.961. Neem contact op met Gender & Duurzame Vrede als u meerdere nummers wilt om te gebruiken voor trainingsdoelen en bijeenkomsten, 06-42298996.

De redactie behoudt zich het recht voor om stukken in te korten of niet te plaatsen.
COPYRIGHT: met bronvermelding mogen artikelen van leden van de redactie uit Gender en Duurzame Vrede worden overgenomen, graag met toezending bewijsexemplaar aan de redactie

Over grenzen.

Is er een plek,
Waar wij elkaar weer kunnen vinden?
Een plek voor jou en mij,
Daar ergens in het midden,
Het niemandsland, hier ver vandaan,
Waar wij de grenzen overgaan,
Waar wij de grenzen overgaan,
Een plek met ruimte voor 't
Gelijk van jou en mij
En waar ik ongelijk heb, evengoed als jij,
Met het onrecht dat ons allebei is aangedaan,
Zijn wij ieder nog in staat
Daarnaar op weg te gaan?

En te zoeken naar de plek
Waar het pad een aanvang vindt,
Het pad dat eindigt waar vergeving begint.

Tekst Hans Reinold, gebaseerd op een gedicht van Mpho Tutu.
Gepubliceerd in het boek Vergeving.
Uitgeverij Unieboek, Het Spectrum bv., Houten